Prologus beati augustini in librum de littera et spiritu.

Hisque ad quem scripseram tres libros quorum tytuli sunt de meritis et remissione ubi diligenter disputatur etiam de baptismo paruulorum. rescripsit michi se fuisse permotum quod dixerim fieri posse ut sit homo sine peccato si voluntas eius non desit ope adiuuante diuina. quamuis nemo tam perfecte iustus in hac vita vel fuerit vel sit. vel futurus sit. Quesivit enim quomodo dixerim posse fieri cuius rei desit exemplum. Propter hanc eius inquisitionem scripsi librum cuius est tytulus de spiritu et littera pertractans apostolicam sententiam ubi ait. littera occidit: spiritus autem viuificat. In quo libro quantum deus adiuuit acriter disputaui contra inimicos gratie dei qua iustificatur impius. Cum autem agerem de obseruationibus iudeorum a quibusdam escis secundum veterem legem abstinentium dixi quarumdam escarum ceremonie quod nomen non est in usu litterarum sanctarum. Ideo tamen congruens michi visum quod a carendo appellatas ceremonias quasi carimonias mediam tenebam eo quod obseruantes careant his rebus a quibus abstinent. Quod si est origo alia huius nominis que abhorret a vera religione secundum hanc ego non sum locutus. sed secundum istam quam supra commemoraui. Explicit prologus.

Incipit liber beati augustini de littera et spiritu.

Lectis opusculis que ad te nuper elaboraui fili karissime marcelline de baptismo paruulorum et de perfectione iustitie hominis quod nemo eam in hac vita vel assecutus vel assecuturus videatur excepto uno mediatore qui humana perpessus est in similitudine carnis peccati sine ullo omnino peccato: rescripsisti te moueri eo quod in posteriore parte duorum librorum fieri posse dixi ut sit homo sine peccato si voluntas eius non desit ope adiuuante diuina. Et tamen preter unum in quo omnes iustificabuntur neminem fuisse vel fore in quo hic viuente esset ista perfectio. Absurdum enim tibi videtur dici aliquid fieri posse cuius desit exemplum. Cum sicut credo non dubites nunquam esse factum ut per foramen acus camelus transiret: et tamen ille hoc quoque deo dixit esse possibile. legas et duodecim milia legiones angelorum pro christo ne pateretur pugnare potuisse nec tamen factum. legas fieri potuisse ut simul gentes exterminaret a terra quam dabat filiis israel. deum tamen paulatim voluisse. Et alia sexcenta possunt occurrere que fieri potuisse vel posse fateamur et eorum tamen exempla quod facta sint proferre nequeamus. Unde non ideo negare debemus fieri posse ut homo sine peccato sit. quia nullus est hominum preter illum qui non tantum homo sed etiam natura deus est in quo id esse perfectum demonstrare possimus

Hic fortasse videas ista que commemoravi facta esse et fieri potuisse opera esse divina. Ut autem sit homo sine peccato ad opus ipsius hominis pertinere, idque esse opus optimum quo fiat plena et perfecta et omni prorsus parte absoluta iustitia. Et ideo non esse credendum neminem vel fuisse vel esse vel fore in hac vita qui hoc opus impleverit si ab homine impleri potest. Sed cogitare debes quamvis ad hominem id agere pertineat hoc quoque munus esse divinum atque ideo non dubitare opus esse divinum. Deus enim est qui operatur in nobis ait apostolus et velle et operari pro bona voluntate. Unde non multum molesti sunt et instandum est eis ut si possunt ostendant esse ita qui dicunt vivere hominem sive vixisse sine ullo omnino peccato. Nam si testimonia scripturarum quibus existimo definitum nullum hominem hic viventem quamvis utatur libero arbitrio inveniri sine peccato. Sicuti est. Ne intres in iudicium cum servo tuo quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et cetera talia quisquam docere potuit aliter accipienda quam sonant. et demonstraverit aliquem vel aliquos sine ullo hic vixisse peccato. qui non ei non solum minime adversatus verum etiam plurimum gratulatus fuerit non mediocribus invidentie stimulis agitatur. Quin etiam si nec est aut fuit aut erit quod magis credo tali puritate perfectus. et tamen esse aut fuisse aut fore defenditur et putatur. quantum ego iudicare possum non multum erratur nec perniciose cum quadam quisque benivolentia fallitur. si tamen qui hoc putat seipsum talem esse non

putet. nisi revera aliquem talem se esse perspexerit. Sed illis acerrime ac vehementissime resistendum est qui putant sine adiutorio dei per seipsam vim voluntatis humane vel iustitiam posse efficere vel ad eam tendendo proficere. Et cum urgeri ceperint quomodo id presumant asserere fieri sine ope divina reprimunt se nec vocem hanc audent emittere quoniam videt quam sit impia et non ferenda. Sed aiunt ideo ista sine ope divina non fieri quia et hominem deus creavit cum libero voluntatis arbitrio. et dando precepta ipse docet quomodo homini sit vivendum. Et in eo utique adiuvat quod docendo aufert ignorantiam. ut sciat homo in operibus suis quid evitare et quid appetere debeat quo per liberum arbitrium naturaliter insitum viam demonstratam ingrediens. continenter et iuste et pie vivendo ad beatitudinem eandemque eternam vitam pervenire mereatur. Nos autem dicimus humanam voluntatem sic divinitus adiuvari ad faciendam iustitiam. ut preter quod creatus est homo cum libero voluntatis arbitrio. preterque doctrinam qua ei precipitur quemadmodum vivere debeat. accipiat spiritum sanctum quo fiat in animo eius delectatio dilectioque summi illius atque incommutabilis boni quod deus est. etiam nunc cum per fidem ambulatur nondum per speciem. ut hac sibi velut arra data gratuiti muneris inardescat inherere creatori atque inflammetur accedere ad participationem illius veri luminis ut

ex illo ei bn̄ sit a quo h̄t ut sit. Nā
neq3 liberū arbitriū quicq3 nisi ad pec
candū valet si lateat veritatis via.
Et cū id qđ agendū est et quo nitendū
ceperit nō latere. nisi etiam delectet et ametur
nō agit. nō suscipit nō bn̄ vivit.
Ut autē diligatur caritas dei diffundit
in cordibus nris. nō p liberū arbitriū.
qđ surgit ex nobis. sed p spm scm̄ qui datus
ē nobis. Doctrina quippe illa qua mādatū
accipimus continenter recteq3 vivendi
lrā ē occidens. nisi assit vivificans sps.
Neq3 eñ solo illo modo intelligendū ē
qđ legimus. lrā occidit. sps autē vivi
ficat. ut aliquid figurate scriptū cuius ē
absurda proprietas nō accipiamus sicut
lrā sonat. sed sm̄ aliud qđ significat intu
entes interiore hoīem spirituali intelligentia
nutriamus. quoniam sapere sm̄ carnem mors
ē. sapere autē sm̄ spm̄ vita et pax. Ve
lut si quisq3 multa que scripta sunt in cantico can
ticorum carnaliter accipiat. nō ad lumi
nose caritatis fructum. sed ad libidinose
cupiditatis affectum. Non ergo solum modo
intelligendū ē qđ ait aplus lrā occidit.
sps autē vivificat. sed etiā illo eoq3 vel
maxime quo apertissime alio loco dicit. Con
cupiscentiam nesciebam nisi lex diceret nō con
cupisces. Et paulo post ait. Occasio
ne accepta pctm̄ p mādatū fefellit
me. et p illud occidit. Ecce qđ ē lrā occi
dit. Et utiq3 nō figurate qđ accipiē
dū nō sit sm̄ lrē sonū cū dicit nō con
cupisces. sed apertissimū saluberrimū
q3 preceptū ē. Quod si quis impleverit nullū
oio pctm̄ habebit. Nā hoc ideo elegit
aplus generale quiddam quo cuncta complexus ē
tāquā hec esset vox legis ab oī pctō prohi
bentis qđ ait nō concupisces. Neq3 eñ
ullū pctm̄ nisi concupiscendo cōmittitur. Pro
inde que hoc precipit bona et laudabilis lex
ē. Sed ubi sps nō adiuvat sps. inspi
rans pro concupiscentia mala concupiscentiam bona
hoc ē caritate diffundens in cordibus nris
pfecto illa lex quamvis bona auget prohi
bendo desideriū malū. sicut aque impetus
si in eā partē nō cesset influere veheme
tior fit obice opposito. cuius molem cū
evicerit maiore cumulo precipitatus
violentius p prona provolvitur. Nescio
quo eñ modo hoc ipsum qđ concupiscitur fit
iocundius dū vetatur. Et hoc ē qđ fal
lit pctm̄ p mādatū. et p id occidit.
cū accedit etiā prevaricatio. que nulla est
ubi lex nō ē. Sed totū ipm̄ apostolice
epistole locum si placet consideremus: et sicut
dns adiuverit pertractemus. Volo eñ si
potuero demonstrare id qđ ait aplus.
lrā occidit. sps autē vivificat nō de
figuratis locutionibus dictum. quamvis et illuc
congruenter accipiatur. sed potius de lege
aperte qđ malū ē prohibente. Quod cū
ostendero pfecto manifestius apparebit
bn̄ vivere donū esse divinū. nō tm̄ quia
hoī deus dedit liberū arbitriū sine quo
nec male nec bn̄ vivitur. nec tm̄
quia preceptū dedit quo doceat quēadmodū
sit vivendū. sed quia p spm̄ scm̄ diffun
dit caritatē in cordibus eorū quos presciuit
ut predestinaret. predestinavit ut vo

iret. voluit ut iustificaretur. iustificatur ut glorificaretur. Hoc autem cum apparuerit videbis ut existimo frustra dici istum esse possibilia sine exemplo que dei opera sunt. sicut de cameli transitu per foramen acus commemoravimus. et quecumque alia sunt apud nos impossibilia. apud deum autem possibilia. Et ideo non inter hec humana deputanda esse iustitia quod non ad dei sed ad hominis opus pertinere debeat. Cuius perfectio si est in hac vita possibilis. nulla esse causa cur sine exemplo esse credatur. Hoc ergo frustra dici satis elucebit cum et ipsa humana iustitia operationi dei tribuenda esse claruerit. quamvis non fiat sine hominis voluntate. Et ideo eius perfectionem etiam in hac vita esse possibilem negare non possumus. quia omnia possibilia sunt deo. sive que facit sola sua voluntate. sive que cooperantibus creature sue voluntatibus a se fieri posse constituit. Ac per hoc quicquid horum non facit sine exemplo est quidem in operibus factis. sed apud deum et in eius virtute habet causam qua possit fieri. et in eius sapientia quare non factum sit. Que causa etsi lateat hominem non obliviscatur se esse hominem. nec propterea deo det insipientiam quia non plene capit eius sapientiam. Attende ergo apostolum ad romanos explicantem. satisque monstrantem quod scripsit ad corinthios. littera occidit. spiritus autem vivificat sic magis accipiendum quemadmodum supra diximus. quia legis littera que docet non esse peccandum si spiritus desit occidit. Sciri enim facit peccatum potius quam caveri. et ideo magis augeri quam minui. quia male concupiscentie etiam prevaricatio legis accedit. Volens ergo apostolus commendare gratiam que per ihesum christum omnibus gentibus venit ne iudei adversus ceteras gentes de accepta lege se extollerent. postquam dixit peccatum et mortem per unum hominem intrasse in genus humanum. et per unum hominem iustitiam et vitam eternam. illum adam. hunc apertissime christum insinuans ait. Lex autem subintravit ut habundaret delictum. Ubi autem habundavit delictum superhabundavit et gratia ut quemadmodum regnavit peccatum in mortem sic et gratia regnet per iustitiam in vitam eternam per ihesum christum dominum nostrum. Deinde opponens sibi ipsi questionem. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato ut gratia habundet? Absit. Vidit enim a perversis perverse posse accipi quod dixerat. Lex subintravit ut habundaret delictum. Ubi autem habundavit delictum. superhabundavit gratia. Tamquam dixerit propter habundantiam gratie prodesse peccatum. Hoc diluens respondit. Absit. Atque subiecit Qui mortui sumus peccato quomodo vivemus in eo. Hoc est. Cum id prestiterit gratia ut moreremur peccato quid aliud faciemus si vivimus in eo nisi ut gratie simus ingrati. Neque enim qui laudat beneficium medicine prodesse morbos dicit et vulnera a quibus illa homines sanat. Sed quanto maioribus medicina laudibus predicatur tanto magis vituperantur vulnera et horrentur morbi a quibus liberat que ita laudatur. Sic et laus et predicatio gratie vituperatio et dampnatio est delictorum. Demonstranda enim fuerat homini feditas languoris eius cui

Jtra iniq̃tate sua nec preptu sci
et bonu ꝯfirt quo mgs aucta est
iniq̃tas ꝙ minuta. quia de lex sb
itrauit ut habũdaret delictũ. ut eo mo
duict atq; ꝯfusꝰ videt nõ tm̃ doc
tore sibi ee nctriu. verũ et adiuto
re deũ a quo eꝰ itinera dirigant. ne
dñet ei oĩs iniq̃tas. q ꝯfugiẽdo ad
ope diuine mĩe sanet. Atq; vbi habũ
dauit delictũ s. subdet gr̃a. nõ pec
catis mito. ſ ueniẽtis auxilio. Co
sequet eande medicina i passioe
q resurrectioe x̃ iustice demõstrata
ondit aplꝰ dicẽs. An ignoratis qm̃
q̃cũq; baptizati sumꝰ i x̃o ihũ i mor
te ipiꝰ baptizati sumꝰ. Cõsepulti
ẽ sumꝰ illi p baptismũ i morte:
ut q̃admodũ surrexit x̃ꝰ a mortuis
p glãz p̃ris. ita ꝛ nos i nouitate vi
te ãbulemꝰ. Si ei ꝯplãtati fuerimꝰ
similitudini mortis eꝰ. sic ꝛ resurrectio
nis erimꝰ. Hoc scietes qm̃ vetꝰ ho
mo sil crucifixus ẽ: ut euacuetur cor
pꝰ pcti vt ult̃ nõ seruiamꝰ pcto.
Qui ei mortuꝰ ẽ: iustificatꝰ ẽ a pec
cato. Si at mortui sumꝰ cũ x̃o cre
dimꝰ q sil' viuemꝰ cũ illo. scietes
q x̃ꝰ surgẽs a mortuis iã nõ mo
rit. ꝛ mors illi nõ dñabi ult̃. Qd
ei mortuꝰ ẽ pcto mortuꝰ ẽ semel.
q at viuit. viuit deo. Jta et vos
estiate vos ee mortuos pcto. viuẽ
at deo i x̃o ihũ. Nõ pe satis mis
terio diuine mortis ꝛ resurrectiõis si
gnatũ vite nr̃e vetis occasũ. et ex

ortũ noue. demutataq; iniq̃tatis ab
olitioẽ. ꝛ inouatioẽ q; iustic. Vn ĩg h'
tm̃ bñficiũ hoĩ p litãs legis ñ p fide
ihũ x̃. Hec cogitatio scã seruat hoim
filios. i ptectioe alaz dei sꝑantes vt
iebrient ab ubtate domꝰ eꝰ ꝛ torre
te voluptatis potet. qm̃ apd ipm ẽ
fõs vite. et i lũie eꝰ videbim lume
q ptendit mĩaz scietibꝰ eũ. ꝛ iusticia
his q recto st corde. Nec ei q sciut. s
et ut sciãt eũ ptendit mĩaz suã.
hec q̃a recti st corde. s et ut recti sit corde.
ptendit iusticiã suã qua iustificat
i piũ. Hec cogitatio nõ aufert sup
biã. qd viciũ orit. cũ s q̃sq; pfidit
seq; sibi ad viuẽdũ caput fit. Ho
motu recedit ab illo fõte cuꝰ solius
haustu iusticia bibi. bona. s. vita: ꝛ ab
illo icõmutabili lũie. cuꝰ pticipacione
aĩa rõnal quodãmo accẽdit ut sit etiã
ipa fcm̃ creatũq; lume. sic edt iohẽs
lucerna ardẽs ꝛ lucẽs. Qui tñ vñ lu
cet agnoscẽs. nos inqt de pleitudie
eiꝰ accepim. Cuiꝰ. s. nisi illiꝰ vtiq;
i cuꝰ ꝯparoe nõ edt lume ioẽs. Jllud
edt verũ lume qd illũiat oẽz hoĩz vei
ente i hũc mũdũ. Pbe cũ ꝛ iusticiã di
xiss i eode ps. ptende mĩaz tuã scieti
bꝰ te. ꝛ iusticiã tuã his q corde st corde. ſb
iecit. Nõ veiat m pes sbie. ꝛ manꝰ
pccõis nõ moueat me. Ibi ceciderũt
oẽs q opant iniq̃tate. ꝛ expulsi st ñ
potuerũt stare. hac q̃ppe i pietate q
tribuit s q̃sq; qd dei ẽ pellit m tene
bras suas q̃ st opa iniq̃tatis. Hec ei

plane ipe fuit: et ad hec implenda
sibi e ydone9. Opa aut iusticie no fa
cit n̄ quãtum ex illo fonte. atq3 ex illo
lucis percipit ubi nullis indiges e vi
ta et ubi no e ꝯmutatio nec momenti
obumbratio. Ideo paulus q cu saulus
prius vocaret no ob aliud q̃tum m vid'
hoc nomen elegit n̄ ut se ondet puu
tãq̃ minimus aplorum multu con sibi sup'bos
et arrogantes et de suis meritis psu
mentes ꝓ ꝯmendanda ista dei gra
fortit atq3 acriter dimicare. Gra re
uera in illo euidentior et clarior ap
paruit. q cu talia operaret vehe'
ecclesiaz dei psequens ꝓ q̄bus summo sup
plicio dignus fuit. misam ꝓ dana
suscepit. et ꝓ ptea ꝯsecutus e gram
multo ꝓ ei9 defensione clamat at
q3 ꝯcertat. hec in pfunda et nimis
abdita no intelligentiu et vba su
a sana in puersu sensu detorquentiu
curat in iudiciandum tn̄ iam intimatei
pdicet donu dei. Quo uno saluu
fiunt filii ꝓmissionis. filii bn̄ficii
diuini. filii gre et mie. filii testamenti
noui. Primu ꝓ oibus salutatio ei9
sic se ht. Gra vobis et pax a deo pre
et dno ihu xp̄o. Deinde ad ro. pene
ipa q̄ro v'sat sola tã pugnat q̃ m'
tiplr ut fatiget q̃de legentis intentã
s3 cu fatigatione utili et salubri. et m
terioris hoĩs magis exercet mebra q3 fra
git. Inde ẽ q sup' ꝯmemoraui. Vn est
ꝓ iudeum arguit. eumq3 dicit iudeu cog
noiaru et nequaq̃ id q̄d pfitetur imple.

Si aut inquit tu iudeus cognoiaris et
requiescis in lege et gl'ias in deo et nos
ti volutate ei9 et pbas distantia ĩstr̄
tus ex lege. confidis teipm esse duce
cecoꝝ. lume eoꝝ q in tenebris sunt. erudi
tore insipientiu. magistm infantiu hnte
forma scie et veritatis in lege. Qui ergo
aliu doces: teipm no doces. Qui
pdicas no furandu furaris. Qui dicis
no adulterandu. adulteras. Qui abhoi
naris ydola. sacrilegiu facis. Qui in
lege gl'iaris. p puaricatione legis deu
inhonoras. Nome dei blasphemat
p vos int' gentes. Sic scptu e. Circu
cisio quide pdest si lege custodias.
Si puaricator legis sis circucisio tu
a ppucium facta e. Si igr ppuciu iustic'
legis custodiat. nonne ppuciu ei9 in
circucisione reputabitur. et iudicabit
q̄d ex na e ppuciu lege pficiens.
te q p lram et circucisione puaricator
legis es. No ei qui in manifesto iu
deus es. neq3 q in manifesto in carne e
circucisio. s3 q in abscondito iudeus
e et circucisione cordis. q spu no lra
cui laus no ex hoibus. s3 ex deo est.
Hic manifestauit quadmodum dixit.
gl'iaris in deo. Nã vtq3 si vere talis
iudeus gl'iaret in deo. eo mo quo
postulat gra. q no operum meritis
s3 gratuita datur. ex deo eet laus no
ex hoibus. Et ita gl'iabant in deo vel
q soli meruissent lege ei9 accipe.
sm illam voce psalmi q dicit e. No fecit
sic ulli nationi: et iudicia sua no

manifestauit eis. Quam tamen dei legem sua iusticia se arbitrabatur implere. cum magis eius preuaricatores essent. vnde illis ira operabatur habundante peccato quod a scientibus perpetrabatur. Quia et quicumque faciebat quod lex iubebat non adiuuante spiritu gratie. timore pene faciebat non amore iusticie. Ac per hoc coram deo non erat in voluntate quod coram hominibus apparebat in opere potius quam ex illo rei tenebantur quod eos nouerat deus malle si fieri posset impune committere. Circumcisionem autem cordis dicit puram scilicet ab omni concupiscencia illicita voluntatem. quod non fit littera docente et minante. sed spiritu adiuuante atque sanante. Ideo laus talium non ex hominibus sed ex deo est. qui per suam gratiam prestat vnde laudantur. De quo dictum est. In domino laudabitur anima mea. Et cui dicitur. Apud te laus mea. Non quales illi sunt qui deum laudare volunt quod homines sunt. se autem quod iusti sunt. Sed laudamus deum nostrum iustificatoris auctorem. Ideo quod legem dedit ut intuitu noueritis quemadmodum viuere debeamus. Hec audiuit quod legunt quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram deo. Potest enim fieri coram hominibus non autem coram illo qui cordis ipsius et intime voluntatis inspector est. vbi videt etiam si aliud faciat qui legem timet. quod tamen mallet facere si liceret. Ac nequaquam putaret hoc apostolum ea lege dixisse neminem iustificari. que in sacramentis veteribus multa continet figurata precepta. vnde etiam ipsa est circumcisio carnis quam

die octauo accipere paruuli iussi sunt. Dixit et qua lege dicat et ait. Per legem enim cognitio peccati. Illa quoque lex est de qua post dicit. Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret. Non concupisces. Nam quid est aliud per legem enim cognitio peccati. Hic forte dicat humana illa presumptio ignorans dei iusticiam et suam volens constituere merito dixisse apostolum quia ex lege nemo iustificabitur. Ostendit enim tantummodo lex quid faciendum quidue cauendum sit. ut quod illa ostenderit voluntas impleat. ac sic homo iustificetur. Sed o homo attende quod sequitur. Nunc autem inquit sine lege iusticia dei manifestata est: testificata per legem et prophetas. Parumne insonat surdis. Iusticia inquit dei manifestata est. Hanc ignorant qui suam volunt constituere. Huic nolunt esse subiecti. Iusticia inquit dei manifestata est. non dixit iusticia hominis vel iusticia proprie voluntatis. Iusticia dei non qua iustus est deus. sed qua induit hominem cum iustificat impium. Hec testificatur per legem et prophetas. huic quippe testimonium perhibet lex et prophete. Lex quippe hoc ipso quod iubendo et minando et neminem iustificando. satis indicat dono dei iustificari hominem per adiutorium spiritus. Prophete autem quod predixerunt christi impleuit aduentus. Nam hic sequitur et adiungit dicens. Iusticia autem dei per fidem iesu christi: hoc est per fidem qua creditur in christum. Sicut autem ista fides christi dicta est. non qua credit christus: sic illa iusticia dei non qua iustus est deus. Vtraque enim nostra est. Sed ideo dei et christi dicitur quod eius nobis largitate

donatur. Iusticia quippe sine lege non sine
lege manifestata. Quomodo enim per legem
testificata: si sine lege manifestata?
Sed iusticia dei sine lege est quam deus per
spiritum gracie credenti confert sine adiutorio
legis. hoc est non adiutus a lege.
Quandoquidem per legem ostendit homini infirmita
tem suam: ut ad eius misericordiam per fidem confu
giens sanetur. De sapientia quippe eius
dictum est quod legem et misericordiam in lingua
portet. Legem scilicet qua reos faciat super
bos: misericordiam vero qua iustificat humi
liatos. Iusticia ergo dei per fidem ihesu
christi in omnes qui credunt. Non enim est distinctio
Omnes enim peccaverunt et egent gloria dei:
non gloria sua. Quid enim habent quod non
acceperunt. Si autem acceperunt. quid
gloriantur quasi non acceperint. Egent itaque
gloria dei. Et vide quod sequitur. Iustifi
cati per graciam ipsius. Non itaque iustifi
cati per legem. non iustificati per propriam
voluntatem: sed iustificati gratis per graciam
ipsius. Non quod sine voluntate nostra fiat:
sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem
ut sanet gracia voluntatem. et sana vo
luntas impleat legem. non constituta
sub lege nec indigens lege. Iusto enim
non est lex posita. Que tamen bona est
si ea quis legitime utatur. Hec duo a
postolus velut contraria sibi connectens monet.
monetque lectorem ad perscrutandam
questionem atque solvendam. Quomodo enim bona est si
quis ea legitime utatur. si et quod sequitur
verum est. sciens hoc quia iusto non est lex
posita. Nam quis legitime utitur lege

non iustus? At enim non est posita: sed in
iusto. An et iniustus ut iustificetur. id
est ut iustus fiat legitime lege uti
debet. qua tamquam pedagogo perducatur ad
graciam. per quam solam quod lex iubet pos
sit implere? Per ipsam quippe iustificatur
gratis: id est nullis suorum operum prece
dentibus meritis. Alioquin gracia iam non est
gracia. Que ideo datur non quia bona
opera fecimus. sed ut ea facere valeamus:
id est. non quia legem implevimus. sed ut
legem implere possimus. Ille enim dixit.
Non veni legem solvere. sed adimplere.
De quo dictum est. Vidimus gloriam eius gloriam
quasi unigeniti a patre: plenum gracia et
veritate. Hec est gloria de qua dictum est.
Omnes enim peccaverunt: et egent gloria dei.
Et hec est gracia de qua continuo dicit. Ius
tificati gratis per graciam ipsius. Iniustus
ergo legitime lege utitur. ut iustus fiat:
quod cum factus fuerit ea iam non utatur tamquam
vehiculo. ut supradicta similitudine apostoli u
tatur tamquam pedagogo cum eruditus fuit.
Quomodo enim iusto non est lex posita. si et
iusto est necessaria. non quo iniustus ad ius
tificantem graciam perducatur. sed quo legi
time iam iustus utatur. An forte ym
mo vero non forte. sed sic certe legit
time utitur lege iam iustus cum eam ter
rendis imponit iniustis ut cum in ipsis
cepit inolite concupiscentie morbus incenti
vo prohibitionis et cumulo prevarica
tionis augeri confugiant per fidem ad
iustificantem graciam. et per donum spiritus
suavitate iusticie delectati penam l

amus lre euadat. Ita no est ɔtra. nz int se duo ista pugnabūt. ut et iustus bona lege legittime utat: et tn iusto lex posita no sit. Non eni ex ea iustificatus e. sz ex lege fidei q credidit nullo mo posse sue infirmitati ad implenda que lex iubet ni diuina gra subueniri. Ideo dicit. Ubi e g glia tua. Exclusa e. p qua lege. Factorum. No. sz p lege fidei. Hinc glacioz dixerit laudabile. q in dno e. eamqz exclusa. ide no ut abcedet pulsa. sed ut emineat expssa. vn i excluso res dicunt quada artifices argentarii. hic e i p i psc. ut excludant hi q pbati sit argento. ut emineat q pbati sit eloqa dni. Na et alibi dicit. Eloqa dni eloqa casta. argetu igne examinatu. Hinc glacioz uiciosa de scbia uelente ɔmeorare voluit. eoz scz q cu s iuste uidentur uiue. ita glant qui no acceperunt. Hanc no p lege factoz. sz p lege fidei dicit exclusa id e eiecta et abiecta. Qa p lege fidei qs qz ɔgnoscat. si qz bn uiuit dei gra se hre: et ut pficiat in dilectione iusticie. no se aliunde ɔsecuturu. Que cogitacio pium facit. Qa pietas e uera sapia. Pietate qua greci theosebia vocat ipa quippe ɔmendata e. cu dicit e hoi qd i libro Job legit. Ecce pietas e sapia. Theosebia porro si ad sui originē

latine expssa interpretaret. dei cultus dici potat. q in hoc maxie ɔstituta e ut aia ei no sit ingrata. Vn et in ipo verissimo et singulari sacrificio dno deo nro agere gras monemur. Erit at ingratu si qd illi ex deo e sibi tribuit: papue iusticia. Cuius opibz veluti ppriis et velut a semetipa pas no wlgarit tm ex diciis a mebroz foris a eloquencia cetibusqz sui externis sui corpis siue ai bonis. q hre solet eciā scelerati. sz tm de his q ppa sit bona bonoz i flat. Quo vicio repulsi a diuina stabilitate fide eciā magni qda vni ad ydolatre dedecus defluxerūt. Vn ide apls i eadē epla i q vehemens defensor e gre. cu se dixisset grecis ac barbaris. sapietibz et insipietibz debitore. et io qd ad ipm ptinet pmptu ee et his q rome eent euangelizare. Non eni ɔfundor inqt de euangelio. Virtus eni dei e in salute omi credeti iudeo pmu et greco. Iusticia eni dei i eo reuelat ex fide i fide. sic sctu est. Iustus at ex fide uiuit. Hec e iusticia dei q in testameto veteri velata. i nouo reuelat. Que ideo iusticia dei dr. qz i parciendo ea iustos facit. sic dni e salus. qui saluos facit. Et hec e fides ex q et i q reuelat ex fide scz anūciantiū in fide obedientiu. Qua fide ihu xpi id e qua ɔtulit nob ihs xps credi ex deo nob ee. plenius qz futuz ee

q̄ iuste viuim⁹. Pn̄ illi ⁊ a pieta
te q̄ solus colēdus ē grās agim⁹.
Nec imito apls ex hoc articulū
ↄ̄ditit ad eos cū detestatiōe cōmeo
rādos q̄ vitio illo qđ supi⁹ meo
raui leues ⁊ iflati. ac p seipsos
ve⁹ p iane ēblati vbi nō reqesce
rēt. s̄ fracti dissiliret i fragmēta
ydolo⁊ tāq̄ i lapides deciderēt. Cū
ei ↄmēdauāt fidei pietatē q̄ deo
iustificati grāti ēē debe⁊. velut cō
meratū qđ detestarēm ēbiuserēs
reuelat̄ mq̄t ira dei de celo sup
oēz ipietatē ⁊ iiustitiā hoīm eo⁊
q̄ vitatē dei i imq̄tate detinēt. Et
qđ notū ē dei mātfestū est i illis
Ds ei ill' reuelauit. Inuisibilia
ei e⁹ a cr̄atura mūdi p ea q̄ fca sūt
itellcā ↄspiauit. Sepitna q̄z vtq
e⁹ ac diuitas ut sit iexcusabiles
Qa ↄgn̄tētes deū nō ut deū glifi
cauerīt. aͭ grās egerīt. s̄ euanuerīt
i cogitatōib; suis. ⁊ obscuratū est
isipiēs cor eo⁊. dicētes se ēē sapiētes
stulti fcī sūt. Et mūuerūt glīaz incor
ruptibil dei i silitudīnē ymagīs
corrupti hoīs. et volucr⁊ ⁊ q̄drupe
dū ⁊ serpētiū. Vide q̄admodū nō
eos dixit vitatis ignaros: s̄ q̄ vi
tatē i imq̄tate detinuerīt. Cūa oc
rebat aīo ut q̄rēt vn̄ illis ēē po
tuerit cognitio vitatis q̄b; ds legē nō
dedat: h; hoc tacuit. vn̄ hr̄e potu
erīt. p visibilia naq̄z cr̄atē pueī
se eos dixit ad itelligētiā iuisibi

liū creatoris. Qm̄ reuerā sic mag
igenia q̄rē pstiterīt sic iueīrī po
tuerūt. Vbi g° ipietas q̄ viz cū co
gnouissēt deū nō ut deū glificarīt
aͭ grās egerīt. s̄ euanuerīt i cogitati
onib; suis. eo⁊ q̄ppe vanitatis mor
bus ē q̄ seipsos seducūt dū videt̄
sibi aliq̄ ēē cū nichil sint. Demq̄z hoc tu
more supbie sese obūbrātes cui⁹
pede s̄ nō veīre depcabat̄ sc̄s re
cātator q̄ dixit. In lumē tuo vide
bim⁹ lumē. Ab ipo lumē imcōmu
tabil' vitatis auūsi sūt: ⁊ obscuratū
ē insipiēs cor eo⁊. Nō em̄ sapiēs
cor. q̄uis ↄgnouisset deū: s̄ isipiens
potiꝰ. q̄ nō sic̄ deū glificauerūt
aͭ grās egerīt. Dixit ei hoī. Ecce pi
etas ē sapiā. At f p hoc dicētes
se ēē sapiētes. qđ nō alit̄ itellige
dū ē n̄ hoc ipm̄ s̄ tribuētes stulti
fcī sūt. Iā que sequūt̄ qđ opus ē
dicē. p hāc q̄ppe ipietatē illi ho
mines. illi inq̄ hoīes q̄ p cr̄atā
cr̄atorē ↄgnoscē potuerīt. q° ꝓlap
si cū ds sup̄bis resistit. atq̄z ubi de
mersi meli⁹ ipi⁹ eple ↄsequētia
docēt q̄ hic ↄmeorant̄ a nob. Neq̄z
ei isto ope hāc eplaz exponēdā
suscepim⁹. s̄ e⁹ maxīe testiōio
q̄ possu⁹ demrāre intām̄ nō i eo
nos adiuuari diuitq ad opandū
iustitiā q̄ legē ds dedit plenā bo
nis scīsq̄z p̄ceptis. s̄ q̄ ipa volū
tas nr̄a sn̄ qua opari bonū nō
possu⁹ adiuuet̄ et erigat̄ ip̄tito

spiritu gratie sine quo adiutorio doctrina il-
la littera est occidens. quia reos potius preuari-
cacionis tenet quam iustificet impios. Nam
sicut illis per creaturam cognitoribus etiam ipsa
cognicio nichil profuit ad salutem. quia cognos-
centes deum non sicut deum glorificauerunt aut
gratias egerunt dicentes se esse sapientes: ita
eos qui per legem cognoscunt quemadmodum
sit homini viuendum. non iustificat ipsa
cognicio quia suam volentes constituere iusticiam
dei non sunt subiecti. Lex vero factorum id
est operum per quam non excluditur illa gloriacio
et lex fidei per quam excluditur quo inter se
differant opere precium est considerare. Si tamen
valemus aduertere atque discernere. Recte
enim quisque dixerit legem operum esse in iudais-
mo: legem autem fidei in christianismo.
propterea quia circumcisio ceteraque talia opera
legis sunt: que christiana iam disciplina non
seruat. Sed quantum fallat ista discre-
cio. iam diu quidem est ut molimur osten-
dere. et acutis ad dinoscendum tibique
potissimum ac talibus fortasse iam osten-
dimus. Verumtamen quoniam res magna est non in-
conuenienter in ea manifestanda pluribus
etiam testimoniis immoramur. Ipsa enim dicit
legem ex qua nemo iustificatur quam dicit
subintrasse ut habundaret delictum. Quam
tamen ne quisquam ob hoc imperitus argueret
et sacrilegus accusaret defendit eam dicens.
Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.
Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam
concupiscenciam non cognoui: nisi lex diceret. non
concupisces. Occasione itaque accepta
peccatum per mandatum operatum est in me

omnem concupiscenciam. Dicit etiam. Lex quidem sancta
et mandatum sanctum et iustum et bonum. Sed
peccatum ut appareat peccatum per bonum operatum
est mihi mortem. Ipsa est ergo littera que dicit. Non con-
cupisces. De qua item dicit. quod paulo ante
commemoraui. Per legem enim cognicio peccati. Nunc
autem sine lege iusticia dei manifestata
est testificata per legem et prophetas. Iusticia
autem per fidem ihesu christi in omnes qui credunt. Non enim
est distinctio. Omnes enim peccauerunt et egent
gloria dei. iustificati gratis per graciam ipsius
per redempcionem que est in christo ihesu. quem propo-
suit deus propiciatorem per fidem in sanguine
ipsius ad ostensionem iusticie eius propter propo-
situm precedencium delictorum in dei paciencia
ad ostendendam iusticiam eius in hoc tempore ut sit
iustus et iustificans eum qui ex fide est ihesu.
Deinde subinfert unde nunc agimus. Ubi
ergo est gloriacio tua? Exclusa est. Per quam
legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei.
Lex ergo ista factorum ipsa est que dicit. Non
concupisces: quia per illam cognicio peccati est.
Volo ergo scire si quisquam mihi dicere audeat v-
trum lex fidei non dicat. Non concupisces.
Si enim non dicit. quid cause est cur non in ea
positi securi atque impune peccemus. Hoc
enim et illi putauerunt apostolum dicere de quibus
ait. Et sicut dicunt quidam nos quidem dicere.
Faciamus mala ut veniant bona quorum dam-
nacio iusta est. Si autem dicit etiam ipsa
Non concupisces. sicut multa precepta euan-
gelica testificari et clamare non cessant.
quare lex factorum etiam ipsa non dicitur. Neque
enim quia non habet opera veterum sacramentorum circum-
cisionis videlicet atque ceterorum. ideo non sunt

opera que habet in sacramentis suis huic
tempori congruis. Aut vero de operibus sacra-
mentorum quod fiunt quoniam mentio legis ob
hoc fiebat. quia per ipsam cognitio peccati est
et ideo nemo ex ea iustificatur. Unde non per
illam exclusa est gloriatio: sed per legem fi-
dei ex qua iustus vivit. Sed numquid et per
istam non fit cognitio peccati? cum ipsa di-
cat. non concupisces. Quod quare est iam bre-
viter dictum. Quod operum lex minando impe-
rat: hoc fidei lex credendo impetrat.
Illa dicit: non concupisces. Ista dicit.
Cum scirem quia nemo potest esse continens. nisi
deus det. et hoc ipsum erat sapientie
scire cuius esset hoc donum. adii dominum
et deprecatus sum. Ipsa est illa sapientia
que pietas vocatur qua colitur pater lu-
minum. a quo est omne datum optimum
et omne donum perfectum. Colitur autem sacri-
ficio laudis. actionibusque gratiarum ut
cultor eius non in seipso. sed in illo glorietur.
Ac per hoc lege operum dicit deus. Fac
quod iubeo. Lege fidei dicitur deo. Da
quod iubes. Ideo enim iubet lex ut
ammoneat quid faciat fides: id est ut cui
iubetur si nondum potest sciat quid petat.
Si autem continuo potest et obedienter facit
debet et scire quo donante possit. Non
enim spiritum huius mundi accepimus ait idem
constantissimus gratie predicator: sed spiritum qui
ex deo est: ut sciamus que a deo dona-
ta sunt nobis. Quis est autem spiritus mundi huius
nisi superbie spiritus. quo cor insipiens obscura-
tum est eorum. qui cognitum deum non sicut
deum gratias agendo glorificaverunt. Nec

alio spiritu decipiuntur etiam illi qui igno-
rantes dei iustitiam. et suam volentes
constituere iustitie dei non sunt subiecti.
Unde mihi magis videtur esse fidei filius
qui novit a quo speret quod nondum habet
quam qui sibi tribuit id quod habet. Quamvis u-
trique horum preferendus sit qui et habet et no-
vit a quo habeat. Si tamen non credat se esse
quod nondum est: ne incidat in vicium illius
pharisei. qui quamquam deo gratias ageret ex
his que habebat. nichil tamen petebat sibi
dari. tamquam nichil indigeret ad augendam per-
ficiendamve iustitiam. His igitur consi-
deratis pertractatisque pro viribus quas dominus
donare dignatur colligimus non iusti-
ficari hominem preceptis bone vite
nisi per fidem Ihesu Christi: hoc est. non lege o-
perum. sed fidei. non littera sed spiritu. non
factorum meritis. sed gratuita gratia. Quam-
vis itaque illos quibus circumcisio persua-
debatur ita corripere et corrigere vide-
batur apostolus ut legis nomine eandem cir-
cumcisionem appellet. ceterasque eiusmodi
legis observationes quas tamquam umbras
futuri. iam nunc Christiani respuunt id tenen-
tes quod per illas umbras figurate pro-
mittebatur: tamen legem ex qua dicit ne-
minem iustificari non tantum in illis
sacramentis que habuerunt promissivas
figuras veterum. sed etiam in illis operibus vult
intelligi que quisquis fecerit iuste vivit.
Ubi est et illud. non concupisces. Atque
ut hoc quod dicimus fiat planius ipsum
decalogum videamus. Certe enim legem
moyses ministrandam populo accepit in

mote scptū ī lapideis tab-lis di
gito dei. Hec decē pcepta cōstingit
ubi nˡ de circūcisiōe mādatū ē. nˡ
de victīis pecoꝝ q̄ nc a xp̄ianis nō
īmolant. In illˀ g° decē pceptis
excepta sabbi obsuacōe dicat
m̄ qd nō sit obseruādū a xp̄iano.
Sup de nō faciēdis colendisq3 y
dolis aliisq3 ullis dijs pretˀ unū
deū verū. sup de nō accipiēdo noīe
dei ī uanū. sup de hōre parentib3 de
ferēdo. sup de cauēdis fornicacōi
b3. homicidijs. furtis. falsis testimo
nijs. adulterijs. re aliena concupis
cenda. qd hoꝝ qsq3 dixit xp̄ianū
nō debē obsuare. An forte nō illā
legē que ī illis duab3 tabulis cō
scripta ē lrā3 occidentē appellat apls.
s3 illā circūcisiōis. alioꝝq3 veterū
iā3 abolitoꝝ sacrōꝝ. S3 quō pu
tabim? cū ī ea sit. nō concupisces.
p qd mādatū qmuis scm̄ z iustū
et bonū. fefellit me inq̄t pctm̄. et
p illud occidit. Qd eī aliud ē. lrā occidit.
Quis euidēti eodē ipo loco ad cori
theos. ubi ait. lrā occidit. sps aūt
uiuificat. nō aliā velit ītelligi
lrā3 q̄ ipm̄ decalogū in illˀ duab3
tabulˀ scptū. Sic eī dicit. Qm̄ es
tis xp̄i epla ministrata p nos nō a
tramēto scpta. s3 spū dei uiui. nō
ī tabulis lapideis. s3 ī tabulˀ cor
dis carnalib3. Cōfidentiā aūt tale
hem? p xp̄m ad deū. nō qr ydo
nei sum? cogitare ad qd ex nobis

metipis. s3 sufficiencia nr̄a ex deo ē.
q̄ et ydoneos nos fecit ministros noui
testamēti. nō lrā. s3 spū. lrā eī oc
cidit. sps aūt uiuificat. Si aūt minstra
cio mortis ī lrīs figurata ī lapidib3 fu
it ī glīa. ita ut nō possent intendere
filij isrl̄ in faciē moysi ppˀ gloriā
vultꝰ eiꝰ q̄ euacuat. qmō nō magis
ministracio sps erit ī glīa. Si eī
ministracio dānacōis ī glīa ē: multo
magis habūdabit ministiū iusticie in
glīa. Dic de his ubis multa pnt. s3
postea forsitā oportuni?. Nc aūt
aduīte quā dicat lrā3 q̄ occidit.
cui vers° cōtrario uiuificante īgerit spm̄.
Ea cte ē ministracio mortis ī litteris fi
gurata lapideis. z ministracio dāna
tionis: qr lex subītrauit ut habūdaret
delictū. Porro aūt pcepta ipa tā sūt
utilia facienti. atq3 salubria. ut nī
qs ea fecit uitā hr̄e nō possit. An
uō ppt unū pceptū qd ibi de sabbō
positū ē dictꝰ ē decalogꝰ lrā occi
dēs. qm̄ qsqs illū diē sic lrā sonat
nc usq3 obsuat carnalit̄ sapit. Sa
pe eī sm̄ carnē mors ē. Et illa no
uē pcepta q̄ si ita obseruant ut scp
ta sūt nō ad legē opeꝝ ex qua neo
iustificat. s3 ad legē fidei ex q̄ iustꝰ
uiuit ptinē putanda sūt. Quis tā ab
surde senciat ministracōē mortis ī lrīs
figuratā lapideis. nō dici ex oīb3 p
ceptis. s3 ex uno solo. qd ad sabbm̄
ptinet. Ubi g° ponimꝰ lex irā opat.
Ubi eī nō est lex. nec puaricacio.

Et usq ad legē pctm̄ ī mūdo fuit. P
ctm̄ aūt nō deputabat̄ cū lex nō
eēt. Et id qd iā toties cōmemoraui
p legē cognitio pcti. Varie qd idē ubi
euidēcius expssit vn̄ agit̄. Concupis
cēciā nesciebā n̄ lex dicet. nō cōcu
pisces. Quē totū locū attēde et
vide utrū q̄cq̄ ppt' circūcisionē vl
sabbm̄ vel quid aliud obūbratil' sac
mēti. ac nō totū ppt' hoc dicat. q
lrā phibēs pctm̄ nō viuificat ho
minē. s; potius occidit augēdo co
cupiscēciā. ⁊ iniq̄tatē p̄uaricacōe
cumulādo. n̄ libet̄ grā p legē fi
dei q̄ est ī xp̄o ihū. cū fundit̄ ī cordi
bz nr̄is p spm̄ scm̄ q datꝰ ē nob.
Nūc ēi dixissz ut seruiamꝰ ī noui
tate spūs ⁊ nō ī vetustate lrē: qd
ergo dicemꝰ inq̄t. lex pctm̄ ē? Ab
sit. Sz pctm̄ nō cognoui n̄ p legē.
Nā cōcupiāz nesciebā. n̄ lex dicet.
nō cōcupisces. Occasiōe ēi accepta
pctm̄ p mādatū opatū est ī me o
ēe cōcupiāz. Sin lege ēi pctm̄ mor
tuū erat. Ego aūt viuebā aliqn̄ si
ne lege. Adueniēte aūt mādato p
ctm̄ reuixit. Ego aūt mortuus sū.
Et īuentū ē m̄ mādatū qd erat ī
vita hoc eē ī morte. Pctm̄ ēi occa
sione accepta p mādatū fefellit
me ⁊ p id occidit. Itaq lex q̄dē scā
⁊ mādatū scm̄ ⁊ iustū ⁊ bonū. Qd
ergo bonū ē. m̄ fcm̄ ē mors? Absit.
Sz pctm̄ ut appeat pctm̄ p bonū
opatū est m̄ morte. ut fiat supra
modū peccās pctm̄ p mādatū. Sci
mꝰ ēi q lex spūal' ē: ego aūt carnal'
sū venūdatꝰ sb pctō. Qd ēi operor
ignoro. Nō ēi qd volo hoc ago: s;
qd odi id facio. Si aūt qd nolo fa
cio cōsēcio legi qm̄ bona ē. Nūc aūt
iā nō ego operor id. s; qd h'itat in
me pctm̄. Scio ēi q nō h'itat ī me
hoc ē ī carne mea bonū. Velle ēi
adiacet m̄. pficē aūt bonū nō īue
nio. Nō ēi qd volo facio bonū. s;
qd nolo malū hoc ago. Si aūt qd
nolo hoc ego facio iā nō ego ope
ror id. s; qd h'itat ī me pctm̄. Inue
nio ergo legē volēti m̄ facē bonū.
qm̄ m̄ malū adiacet. Condelector
ēi legi dei s'm ītiore hoīz. video aūt
aliā legē ī mēbris meis: repugnā
tē legi mētis mee ⁊ captiuātē me
ī lege pctī q̄ est ī mēbris meis. In
felix ego ho. q's me lib'abit de corpe
mortis huiꝰ? Grā dei p dn̄z nr̄z ihz
xp̄m. Igit̄ ego ipē mēte deseruio
legi dei; carne aūt legi pcti. Appa
ret ī lrē vetustate. si desit noui
tas spūs. reos facē potius cognicōe
pcti. q̄ lib'are a pctō. Vn̄ ⁊ alibi
scriptū est. Qui apponit sciāz apponit
dolorē. Nō q̄a lex ipā malū est.
s; q mādatū bonū ī lrā demōs
trāte nō adiuuāte spū. qd mā
datū si fit timore pene. nō amore
iusticie seruilit' fit. nō liberalit' ⁊
ideo nec fit. Nō ēi est fructꝰ bonꝰ:
q̄ de caritatis radice nō surgit.

Horro at si assit fides q p dilectioz
opat iapit ɔdelctari legi dei sm i
tiore hoiez. Que delctatio nō lre. s
sps donū ē. et si alia lex i mebris
adhuc repugnt legi mētis. donec i
nouitate que de die i die in itiore
hoie auget tota vetustas mutata
pmseat. liberate nos de corpe mor
tis hu9 gra dei p ihm x dnj nrz. Her
gra i testameto veti velata latebat.
q in v euāge reuelata ē dispesa
tione tpm ordinatissia sic ds ɔcta
nouit dispone. Et fortasse ad illd
ipm exlatabulu ptiet qd i eo de
calogo q data ē in mote syna hoc
solū precepto figato occltatu ē. qd
ad sabbm ptiet. Sabbatu at sasi
cacois ē. Nec vacat q int oia opa
q fecit ds illic pmo sacificatio so
nuit vbi ab oibz opibz reqeuit.
Vn nc nō est differendi loc9. Verutn
qd iri de q agit satis ee arbitror.
nō frustra illo die pplis ab oi ope
seruili abstinē pcepti ē. q signi
ficat pctm. n qz nō peccare sacifica
tionis ē. hoc ē muneris dei p spm
scm. Qd i lege q duabz tabul' la
pideis ɔscripta ē solū int ceta i vm
bra figure positu ē. in q iudei sab
batu obseruat. ut hoc ipo signi
caret tūc tps fuisse occltāde gre
que nouo testameto fuat p xpi
passioz tqz scissioz veli reuelata.
Cu em inqt trāsierit ad x auferet
velame. Dns at sps ē. vbi at
sps dni: ibi libtas. Hic at sps
dni q dono iustificam. q fit in
nob' ut nō peccare delcet vbi lib'
tas ē. sic pt' huc spm peccare de
lcat. vbi suita. a q opibz absti
nedu est. Hic sps scs p que dif
fundr caritas i cordibz nris. que
pleitudo legis ē. et digit9 dei i
euāo dr. Vn qz et ille table digi
to dei ɔscpte sr. i digit9 dei ē sps
dei p que scificam ut ex fide vi
uetes p dilcoz bn opem. que nō
moueat ista ɔgruētia ibidēqz
distantia. Dies ei qnqgita ɔputat
a celebratoe pasche q occisione
figate ouis p moysen fr pcepta
ē i significatoe utiqz fute dnice
passiois vsqz ad die q moyses
lege accepit i tabul' digito di co
scptas. Silr ab occisione i rsurec
tione ei9 q sic ouis ad imoladu
ducti9 ē qnquagita diebz ɔplet
ɔgregatos i vnū fideles digitus
dei. hoc ē sps scs repleuit. In hac
mirabili ɔgruētia id ēte plimu
distat. qd ibi pplo accede ad locu
vbi lex dabat horredo tiore p
hibet. hic at i eos supueit sps
scs q eu pmissu expectates i v
nu fuerit ɔgregati. Ibi i tabul'
lapideis digit9 dei opatus ē:
hic i cordibz hoim. Ibi g lex ex
trisecus posita ē. qua iniusti terre
rent. hic itrisecus data ē q iusti
ficarent. Nā nō adulterab. nō

homicidium facies. non concupisces et si quod est aliud mandatum. quod utique in illis tabulis scriptum est. in hoc inquit sermone recapitulatur, in eo quod diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. plenitudo autem legis est dilectio. Hec non in tabulis conscripta lapideis. sed diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Lex ergo dei est caritas. Huic prudentia carnis non est subiecta. neque enim potest. Sed ad hanc prudentiam carnis terrendam cum in tabulis scribuntur opera caritatis lex est operum et littera occidens prevaricatorem. Cum autem ipsa caritas diffunditur in corde credentium lex est fidei. et spiritus vivificans dilectorem. Vide nunc quemadmodum consonet ista discretio illis apostolicis verbis. que paulo ante ob aliud commemorata et diligentius pertractanda distulerimus. Manifestati inquit quoniam estis epistola christi ministrata per nos. scripta non atramento. sed spiritu dei vivi. non in tabulis lapideis. sed in tabulis cordis carnalibus. Ecce quemadmodum ostendit quia illud extra hominem scribitur ut eum forinsecus terreat: hoc in ipso homine ut eum intrinsecus iustificet. Carnales autem tabulas cordis dixit. non carnalis prudentie. sed tamquam viventis sensumque habentis in comparatione lapidis qui sine sensu est. Et quod paulo post dicit. quod non poterant intendere filii israel usque ad finem vultus moysi. et ideo eis per velum loquebatur. hoc significat quod littera legis neminem iustificat. sed velamen positum est in lectione veteris testamenti. donec ad christum transeatur et auferatur velamen. id est transeatur ad gratiam. et intelligatur ab ipso nobis esse iustificationem. qui iustificatur quod iubet quod propterea iubet. ut nos deficientes ad illum confugiamus. Ideo vigilantissime cum dixisset. confidentiam habemus per christum ad deum. ne nostris hoc viribus tribueretur continuo commendavit unde agitur dicens non quod ydonei sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis ipsis. sed sufficientia nostra ex deo est. qui et ydoneos nos fecit ministros novi testamenti. non littere sed spiritus. littera enim occidit. spiritus autem vivificat. Proinde quia lex sicut alibi dicit. prevaricationis gratia posita est. id est littera ista extra hominem scripta. propterea eam et ministrationem mortis et ministrationem dampnationis appellat. Hanc autem. id est novi testamenti ministrationem spiritus et ministrationem iustitie dicit. quia per donum spiritus operamur iustitiam et a prevaricationis dampnatione liberamur. Ideo illud evacuatur: hoc manet. Terrens pedagogus aufertur: cum timori successerit caritas. Ubi enim spiritus domini: ibi libertas. Hanc autem ministrationem non ex meritis nostris. sed ex misericordia dicit esse sicut. propter quod habentes ministrationem hanc sicut misericordiam consecuti non infirmemur. sed abiciamus occulta confusionis. non ambulantes in astutia. neque dolo adulterantes verbum dei. Hanc astutiam et dolum ypocrisim vult appellare. qua volunt

supbi iusti videri. Vn̄ et in illo
ps° quē ad hēc ipius grē testificat̄
cōmemorat apl's idē. Btī īqt qu
nō iputauit dn̄s pcc̄m. nec ē ī spu
eius dolus. Hec ē humiliū scōꝝ cōfes
sio. nō iactātiū se eē qd̄ nō sūt.
Et paulo pꝰ. Nō nosmetipos p̄
dicamꝰ. ſ; ihm̄ xp̄m dn̄z n̄. nos aūt
suos vros p ihm̄. Qm̄ dꝰ q̄ dixit
de tenebꝰ lucē clarescē clarauit in
cordibꝫ nr̄is ad illuminacioꝫ sciē
glīe eius ī facie xp̄i ihū. Hec est sciā
glīe eius. qz scimꝰ ipm̄ eē lumē q̄
tenebre nr̄e illuminant̄. Et ipm̄ attē
de qm̄admodū inculcet. Habemꝰ aūt the
sauꝝ istū ī vasis fictilibꝫ ut e
minencia v̄tutis sit. 7 nō ex nob̄.
Et paulo pꝰ cū eandē grām vberiꝰ
ī dn̄o ihū xp̄o cōmendās vsq; ad ī
dumētū ueniret iustic̄ fidei quo
īduti nō nudi īueniam̄. qui aūt
opatus ē nos īq̄t ī hoc ipm̄ dꝰ q̄
dedit nob̄ pignꝰ spūs. Et pꝰ pau
ca ītulit. vt nos simꝰ iusticia dei
ī ipō. Hec ē īa iusticia dei nō qua
ipē iustus ē. ſ; q̄ nos ab eo facti
Nēō q̄ xp̄ianoꝝ aberret ab hac
fide q̄ sola xp̄iana ē. Necq; q̄squā
v̄ecundatꝰ fuit dicē p nosipsos
nos fieri iustos nō hoc ī nob̄ ope
rāte grā dei. qz videt̄ hā fidelibꝫ
7 plus fieri nō posse cū d̄r. ad hoc se
uertat ut dicat iōō sn̄ opacōe di
grā nos iustos eē nō posse. qz le
gē dedit. qz doctrinā īstituit. q̄a

bonā p̄cepta mādauit. Illa eīm sine
adiuuāte grā spū pcul dubio ē lr̄a occi
dens. Cū vō adest viuificās sp̄s hō ip̄z
ita cōscptū fac̄t diligi qd̄ foris scptū
lex faciebat timei. Inspice hoc paululū
ut ī eo testimonio qd̄ p pphām de hac
re p̄clarissim̄ editū ē. Ecce dies ve
niūt dı̄t dn̄s 7 cōsūmabo sr̄ domū
isrl' 7 sr̄ domū iuda testamētū nouū
nō s̄m testamētū qd̄ feci cū pr̄ibꝫ
eoꝝ ī die q̄ apphendi manū eoꝝ
ut educerē eos de tr̄a egīpti. qz ipī nō
pseuerauerūt ī testō meo. 7 ego negle
lexi eos dı̄t dn̄s. Qm̄ hoc testā ē qd̄
ordinabo domui isrl'. Pꝰ dies illos
dı̄t dn̄s dabo leges meas ī cor illoꝝ
et ī mēte eoꝝ scribā eas. et ero ill'
ī deū 7 ipī m̄ erūt ī p̄plm. Et nō
docebit vnꝰ q̄sq; ciuē suū et vnꝰ
q̄sq; frēm suū. dicēs. Cognosce dn̄m.
qz oēs cognoscēt me a minore usq; ad
maiorē eoꝝ. qz pp̄icius ero ī iustati
eoꝝ. 7 pcc̄a eoꝝ nō memorabor ult̄.
Qd̄ ad hec dicemꝰ. Nempe ī vetibꝫ li
bris aut nusq; aut difficile p̄ter hūc
ppheticū locū legit̄ f̄ca cōmemoracio
testamēti noui ut oīo ipō noīe appel
laret̄. Nā multis locis significat̄
et pmittit̄ futm̄. ſ; nō ita ut eciā
noīe legat̄ expssū. Cōsidā q̄ diligēt̄
quā differenciā int̄ duo testamēta
id ē vetꝰ 7 nouū dꝰ eē testatꝰ sit.
Cū dixisset. nō s̄m testm̄ qd̄ pfeci
pr̄ibꝫ eoꝝ ī die q̄ apphēdi manū
eoꝝ ut eicerē eos de tr̄a egypti.

Vide qd aduiu'xit. q2 ipi no pseuerauerut i testo meo. Vicio eoru deputat q2 i testo dei no pseuauert. ne lex qua tn accepert culpada videat. Ipa e ei qua no veit xs solue. s; iple. No tn p eade lege iustificat ipij. s; p gram. Ijs qp pe agit viuificas sps. sn q lra occid. Si ei data eet lex q possz viuificare oi no ex lege eet iusticia. Sz 9clusit oia scripta sb pcco. ut pmissio ex fide ihu xpi daret credetibz. Ex hac pmissioe. i. l3 e ex dei bnfio ipa lex iplet. Sine q pmissioe puaricatores fac. ul usq ad effcm mali opis si et repagula trāsit 9cupie flama trāscedet. uel certe i sola volutate. si tior pene sua uitate libidis vicit. Qd ei ait. 9clusit scripta oia sb pcco. ut pmissio ex fide ihu xpi daret credetibz. ipi9 9clusiois utilitas dicta e. Na 9clusit. Ad qs vsus. n' 9pars alibi d'. Pus at q veniz fides sb lege custodiebamur 9clusi i eande fide q postea reuelata e. Lex g data e ut gra q'ret. gra data e ut lex iplet. Nec ei suo vicio no iplebat lex: s; vicio pdecie carnis. Qd viciu p lege demostradu. p gram sanadu fuit. Qd ei i possle erat legi i quo ifirmabat p carne. misit deo filiu suu i silitudine carnis pcci. et de pcco danauit pcm i carne. ut iusticia legis iplerer i nob. q no sm carne abulam9. s; sm spm. Vn' et i isto pphetico testio. 9summabo mat' sr domu isrl et sup domu iuda testm nouu

Qd e 9summabo n' iplebo. Nō sm testm qd feci pribz eou i die q ap phedi manu eou ut eicere eos de tra egi. Ergo id vetus erat: q2 hoc nouu e. Vn' et id vetus. hoc nouu' cu lex eade ipleat p testm nouu q dixit i veti. Hoc 9cupisces. Qa i qt ipi no pseuauert i testo meo ego neglexi eos d' dns. Ergo ppt vetis hois noxa q p lram iubete et minate minime sanabat d' illud testm vetus: hoc at nouu ppt nouitate sps q hoiz nouu sanat a vicio vetustatis. Deniq attende qd seqt et vide q'nta luce fiat pspicuu qd c' fideles nolut hoies ituel. Qa hoc testm e mat' qd ordiabo domui isrl. Post dies illos d' dns da bo leges meas i cor illou et i mete eou scriba eas. Hic vn' ait aplus qd sup 9memorauim9. no i tabulis lapideis. s; i tabul' cordis carnalibz. q2 no atrameto. s; spu dei viui. Nec ob a' arbitror i eo loco aplm volu isse 9memorare testm nouu. Ibi qp pe ait. Qui et ydoneos nos fecit mis tros noui testi. no lre s; sps. n' q istu i tuebat pphetia. cu dicet. No i tablis lapideis: s; i tabul' cordis carnalibz. Qm hic dcm e. i cordibz scriba eas. vbi noiata pmissu e testm nouu. Qd g sut leges dei ab ipo deo scripte i cordibz? n' ipa pre cia sps dei q est digitus dei. Quo pnte diffudit caritas i cordibz nris

q̄ pleitudo legis ē ꝛ finis ꝑcepti. Na
q̄ veteris testi̅ ꝓmissa. trena sunt. licz
exceptis sacramentis q̄ vmbra erat fu
torꝝ sicut ē circucisio ꝛ sabbatum ꝛ alie
dierꝝ obseruaciones. ꝛ quedam esciarꝝ ce
rimonie. ꝛ multarum sacrificiorꝝ sacrorꝝqꝫ
ritꝫ q̄ vetustati carnalis legis iugoqꝫ
seruili congruebat talia contineat pre
cepta iusticie. qualia nunc nobis obseruare
ꝑcipitur. q̄ maxime duabus illis tabulis
sine figura adumbrate significacionis
expressa sunt. sicuti ē. non adulterabis
non homicidium facies. non concupisces.
et si quod aliud mandatum. quod in hoc ser
mone recapitulatur. diliges ꝓximum
tuum sicut teipsum: tamen quia in eo sicut dixi
ꝓmissa terrena ꝛ tempalia recitantur
q̄ bona sunt huius corruptibilis carnis.
quibus eis sempiterna atqꝫ celestia ad
nouum scilicet testamentum ptinencia figurentur
nunc ipsius cordis bonum ꝓmittitur. men
tis bonum. spiritus bonum. hoc est intellige
ncie bonum. cum dicitur dabo leges meas
in mente eorꝝ. ꝛ in cordibus eorum scribam
eas. Vnde significauit eos non forinsecus
terrente lege formidaturos. sed intri
secus habitante ipsa legis iusticiam di
lecturos. Deinde addidit ꝛ mercedem.
Et ero eis in deum ꝛ ipsi erunt mihi in
populum. Hoc est illud quod de deo ait ille
Michi autem adherere deo bonum est. Ero
illis inquit in deum: ꝛ ipsi erunt mihi populus.
~~ipplm~~. Quid hoc bono melius? Quid
hac felicitate felicius? viuere deo. vi
uere de deo. apud quem est fons vite. ꝛ in
eius lumine videbimus lumen. De hac vita

ipse dicit dominus. Hec est autem vita eterna. ut
cognoscant te vnum verum deum et quem mi
sisti ihesum xpristum. id est te ꝛ quem misisti ihesum xpristum
vnum deum verum. Hoc enim et ipse ꝓmittit
dilectoribus suis dicens. Qui diligit me man
data mea custodit. Et qui diligit me
diligetur a patre meo. ꝛ ego diligam eum
et ostendam meipsum illi. vtiqꝫ in forma dei in
qua equalis est patri. non in forma serui. in qua
se et impiis ostendet. Tunc enim fiet quod scrip
tum est. Tollatur impius. ꝛ non videat glo
riam domini. quando ibunt sinistri in ignem et
num. iusti autem in vitam eternam. Que vi
ta eterna sicut commemoraui definita est
ea esse ut cognoscant vnum verum deum.
Hinc dicit ꝛ iohannes. Dilectissimi, filii dei sumus
et nondum apparuit quid erimus. Scimus quia
cum apparuerit similes ei erimus: quia vide
bimus eum sicuti est. Hec similitudo nunc in
cipit reformari quamdiu homo interior renoua
tur de die in diem secundum ymaginem eius qui
creauit eum. Sed ad illius eminencie
perfectionem quam tunc futura est. quid hoc aut
quantum est? Vnde apostolus ad illa ineffa
bilia qualecumqꝫ adhibens de rebus no
tis exemplum paruule etati. virili comparauit
etati. Cum essem inquit paruulus quasi paruulus
loquebar. quasi paruulus sapiebam. quasi par
uulus cogitabam. Cum autem factus sum vir que
paruuli erant deposui. Cur autem hoc dixerit
consequenter ostendens. videmus nunc per speculum
in enigmate. tunc autem facie ad faciem. Nunc
scio ex parte. tunc autem cognoscam sicut ꝛ cognitus
sum. Proinde per hunc ꝓphetam in testimonium
ꝓtractamus hoc addi. ut in eo mercedis
in eo finis. in eo perfectio felicitatis. in eo

bte eterneque vite summa consistit. Cum
enim dixisset. et ero illis in deum. et ipsi
erunt mihi in plebe continuo addidit. Et
non docebit unusquisque civem suum et
unusquisque fratrem suum dicens. cognosce
dominum deum. quia omnes cognoscent me a mi
nore usque ad maiorem. Nunc etiam iam
tempus est testamenti novi. cuius per prophe
tam facta est promissio per hec verba que ex
illa prophecia commemoravimus. Cur ergo
adhuc dicit unusquisque civi suo et fratri
suo cognosce dominum. An forte non di
citur cum evangelium predicatur. et eius ipsa sit
predicatio. ut hoc ubique dicatur. Nam
unde se apostolus gentium dicit esse doctorem
nisi quia hoc fit quod ipse ait. Quomodo invo
cabunt in quem non crediderunt. Aut quomodo
credent ei quem non audierunt. Quomodo
autem audient sine predicante. Cum ergo nunc
ista predicatio usquequaque crebrescat
quomodo tempus est testamenti novi de quo propheta
dixit. et non docebit unusquisque civem
suum et unusquisque fratrem suum dicens cog
nosce dominum. quia omnes cognoscent me a mi
nore usque ad maiorem eorum. nisi quia
eiusdem testamenti novi eternam mercedem
id est ipsius dei beatissimam contemplationem
promittendo coniunxit. Quid est ergo. omnes
a minore usque ad maiorem eorum. nisi
omnes pertinentes spiritualiter ad domum israel
et ad domum iuda. hoc est ad filios
ysaac. ad semen abrahe. Ipsa est enim
promissio qua ei dictum est. In ysaac vo
cabitur tibi semen. Non enim qui filii carnis.
hi filii dei. sed filii promissionis depu
tantur in semen. Promissionis autem verbum hoc
est. Ad hoc tempus veniam. et erit Sare
filius. Non solum autem. sed et rebecca ex
uno concubitu habens ysaac patris nostri.
De nondum enim natis neque quid adopera
ti sl boni aut mali. ut secundum electionem
propositum dei maneret non ex operibus
sed ex vocante dictum est. quia maior serviet
minori. Hec est domus israel et domus
iuda propter christum qui venit ex tribu iu
da. Domus filiorum promissionis hec est.
non operum propriorum. sed beneficii dei. Hoc
enim deus promittit quod ipse facit. Non enim
ipse promittit. et alius facit. quod iam non
est promittere sed predicere. Ideo non ex operi
bus. sed ex vocante ne ipsorum sit non dei.
ne merces imputetur non secundum gratiam. sed
secundum debitum. atque ita gratia iam non sit
gratia. cuius vehemens defensor est atque
assertor minimus apostolorum qui plus omnibus
illis laboravit. non autem ipse. sed gratia
dei cum illo. Omnes enim me agnoscent
me. omnis domus israel et omnis domus
iuda. Neque enim omnes qui ex israel hii
sunt israel. sed omnes quibus dicitur in psalmo pro suscep
tione matutina. hoc est pro luce no
va. testamenti scilicet novi. Universum semen
iacob magnificate eum. Timeat eum
omne semen israel. Universum omnino semen
prorsus omne semen promissorum atque vocatorum.
sed eorum qui secundum propositum vocati sunt. Quos enim
predestinavit. illos et vocavit. quos
autem vocavit illos et iustificavit. quos
autem iustificavit illos et glorificavit. Ideo
ex fide ut secundum gratiam firma sit promis
sio omni semini. non ei tantum quod ex lege

ē. id ē qd ex veti testo veit ad no
uū. Sʒ ei qd ex lege ē nō sibi pre
missa lege. Ex fide aūt abrahā.
.i. imitatores fidei abrahe. q̄ ē
pr̄ omī mrʒ. Sic sc̄ptū ē. q̄r prē
multaꝝ gētiū posui te. Omēs ergo
hi pdestināti vocati iustificati.
glificati ꝯgnoscēt deū. gr̄a tes
tamēti a mīore usqʒ ad maiore
eoꝝ. Sic ḡ lex factoꝝ sc̄pta ī ta
bulis lapideis mercesqʒ eius tēra
illa pmissiōis quā carnalis dom⁹
isrl' cū ex egipto libata eēt acce
pit. ptinet ad testm̄ vetꝰ: ita lex
fidei sc̄pta ī cordibʒ. mercesqʒ eius
spes ꝯteplacōis quā spūal' ~~isrl~~
dom⁹ isrl' ab h̄ mōdo libāta pci
pet ptinet ad testm̄ nouū. Tūc
fiet qd aplūs d̄r. Siue pphecie e
uacuabūt. siue lingue cessabūt. siue
sciā destruet̄. illa sʒ puulorū
sciā. in q̄ hic viuit̄ que ex pte ē.
p specl'm ī enigmate. Ppt' hāc eī
nc̄ce sūt pphecie: cui ad p̄teritis
futā succedūt. Ppt' hāc lingue
id ē multiplicitas significacionū
cū ex alio atqʒ alio. a'd atqʒ a'd
admonet̄. q̄ nodū etnā luce
pspicue v'itatis mēte p̄gatissiā
ꝯteplat̄. Cū aūt venit qd pfcm̄
ē. et totū hoc qd ex pte ē fuit
euacuatū. tūc q̄ assūpta carne
carni apparuit ondet seipsū
dilectoribʒ suis. Tūc ei' vita
etnā ut ꝯgnoscāꝰ vnū veꝝ deū.

Tūc siles ei erim⁹: qm̄ tūc ꝯgnos
cem⁹ sicut et ꝯgniti sum⁹. Tūc nō
docebit vn⁹qsqʒ cuiē suū. a'ut frēm̄
suū dicēs ꝯgnosce dn̄z. Omēs ei ꝯgnos
cēt eū a mīore usqʒ ad maiore eoꝝ.
Qd multis mod' ītelligi pt̄. siue q̄r et il
lic unusqʒ scōꝝ tāqʒ stella a stella differt
ī glīa. nec ad rē q̄cqʒ intēst utꝝ a ma
iore usqʒ ad mīore sic̄ dcm̄ ē. an si
a mīore usqʒ ad maiore diceret̄. Qd
sil' n̄ īterest et si mīores ītellexe
rim⁹ q̄ tm̄ credē. maiores aūt q̄ etiā
ītellige q̄ntū in hac vita pt̄ lume
īcorpeū atqʒ īcōmūbile valuerūt.
Siue mīores tpe posteriores: maio
res aūt priores tpe ītelligūt̄. Sil' ei
pmissā dei ꝯteplacōiʒ acceptūi sūt
oēs. q̄r et illi p nob' maiora pvide
rūt. ne sine nob' pfcī pficerent̄. Et
idō ve' priores repiūt̄ maiores. q̄a
min⁹ dilati sūt. Sic ī euāgelico illo de
nario p similitudīne d̄r. que pⁱus ac
cipiūt q̄ posteriores venerāt ad vineā.
Siue q̄libʒ alio mō q̄ me ī p̄ncia
forsitā fugit mīores maioresqʒ ac
cipiēdi sūt. Illd' tn̄ q̄ntū potes dili
gent' attende q̄ tāto molimīe conor
ondē cū testm̄ nouū ppha pmittet
nō s̄m testm̄ qd pⁱus fcm̄ ē pplo isrl'
ex egipto libato nichil eū de sacri
ficioꝝ ul' quoꝝcūqʒ sacroꝝ ꝯmutacōe
dixisse. Qm̄uis et ipa sn̄ dubio fuāt
secutura. sic' secuta videm⁹ q̄ū mlt'
aliis locis eadē sc̄pta pphetica tes
tat̄. S; tm̄mō istā ꝯmēdasse distā,

cia q leges suas datur9 eēt ds in
mēte eo4 q ptinet ad hoc testamētu
& eo4 scptuas i cordibz. Vn aplus
subscit no atramento. s spu dei viui.
no tabul' lapideis. s tablis cordis
carnalibz. Sepitnaqz mercede iustifi
cationis h9 no tiā de q pulsi sunt a
morrei & cethei & alie getes q ibi
cmeorant. s ipm dnz cui adherē
bonu ē. ut bonu dei qd diligut
ds sit ipe que diligut. int que et
hoies n pctā no sepant q n per
eande gram no cmittut. Vn cu di
xisset. os ei cgscet me a minore
vsqz ad maiore eo4. mox addidit.
q ppici9 ero iniqtati eo4. & pctā
eo4 no meorabor ult. p legem g
factor dicit dns. no auditores. p
lege fidei dr dns. Sine me n potes
tis facē. Agebat ei de bonis opibz.
hoc ē de palmitu fructibz. Cu g hec
appareat distan veteris & noui testi
q lex i i tablis. hic i cordibz scribz
vt qd ibi extinsecus tret. hic delect
itinsecus. ibiqz fiat puaricator p oc
cidente lrāz. hic delctator p viuifi
cante spm. no ido dicēdu ē q ds
adiuuet nos ad opandu iusticiā
atqz opet i nob & opari p bonā vo
lutate. q precptis iustic foris secus iso
nat sensibz nris. s q itinsecus icre
mentu dat diffudēdo caritate i cor
dibz nris. p spm scm q datus ē nb.
Videdu est at quo dicat aplus.
Cu ei getes q lege no hnt nālit

q legis st faciut. hi lege non hntes
ipi s st lex. q ondut op9 legis
scptu i cordibz suis. ne videat
no ee cta distan noui testi q le
ges suas dns i cordibz ppli sui
scptur ee pmisit. qn qde hoc
getes nālit heant. Ptractāda
igr hec qo q no mediocris exorta
ē. Dicat ei als. si ds hic discer
nit a veti testo nouu q i veti
lege sua scpsit i tabul'. i nouo
at scpsit i cordibz. fideles noui
testi vn discernut a getibz que
hnt op9 legis scptu i cordibz su
is q nālit q legis st faciat qsi
da illi pplo veti potiores q lege
accepit i tabul'. & nouo pplo po
ciores qbz hoc pstat p testm
nouu. qd hijs iā nā pstitit. An
forte eas getes cmeorauit aplus
scpta i cordibz hre lege q ad no
uu ptinet sacm. Ad hoc ei vn
venit i tuendu ē. Pmo come
dans euām ait. Virtus ei dei ē in sa
lute oi credēti. iudeo pmu & g
co. Iustitia ei dei i eo reuelat ex
fide i fide sic scptu est. Iustus at
fide viuit. Deide loqr de ill' ipijs
qbz ppl supbiā nec cgnito dei
pfuit. q no sic deu glificauerut
q grās egerut. Inde trāsit ad eos
q iudicat & agut talia q lia co
depnat. intimes pp iudeos q le
ge glabant. qpuis eos adhuc noia
tim no expmat. Et i eo dicit ita

et indignacio. tribulacio et angustia in
omnem animam hominis operantis malum iudei
primum et greci. Gloria autem et honor et pax
omni operanti bonum: iudeo primum et greco.
Non enim est accepcio personarum apud deum.
Quicumque enim sine lege peccauerit sine
lege peribunt. et quicumque in lege peccauerit
per legem iudicabuntur. Non enim auditores
legis iusti sunt apud deum: sed factores
legis iustificabuntur. His verbis hoc
vnde agitur subiungit. et dicit. Cum enim gen
tes que legem non habent naturaliter que legis
sunt faciunt. et cetera que supra iam commemo
raui. Unde non videtur alios hic
significasse sub nomine grecorum quam eos quos
nomine greci supra significabat. cum di
ceret. iudeo primum et greco. Porro si
euangelium dei virtus est in salutem omni credenti
iudeo primum et greco: ira et indignacio
tribulacio et angustia in omnem animam ope
rantis malum. iudei primum et greci.
gloria autem et honor et pax omni operanti bonum
iudeo primum et greco. iste autem grecus nomine
gencium significatus est. naturaliter que legis
sunt faciencium. et qui scriptum habent opus
legis in cordibus suis. profecto ad euangelium
pertinent gentes quibus lex in cordibus scrip
ta est. His quippe credentibus virtus dei est
in salutem. Quibus autem gentibus bene ope
rantibus gloriam et honorem promitteret extra eu
angelii graciam constitutis. Non enim personarum
accepcio non est apud deum. et non audi
tores legis. sed factores iustificantur.
ideo siue iudeus siue grecus. hoc est qui li
bet ex gentibus credidit. salutem in

euangelio non habebit. Non enim est distinctio sicut
postea dicit. Omnes enim peccauerunt. et egent
gloria dei: iustificati gratis per graciam ipsius.
Quomodo autem factores legis greci iustificari
diceret sine gracia saluatoris. Neque enim contra
scripturam diceret quod ait. factores legis iusti
ficabuntur. tamquam per opera non per graciam iustifi
centur. cum dicat gratis iustificari hominem per
fidem sine operibus legis. nichil aliud volens
intelligi in hoc quod dicit gratis. nisi quia iustifica
cionem opera non precedunt. Aperte quippe ali
bi dicit. Si ex gracia iam non ex operibus.
alioquin gracia iam non est gracia. Sed sic intel
ligendum est. factores legis iustificabuntur
vt sciamus eos aliter non esse factores legis
nisi iustificentur. ut non iustificacio facto
ribus accedat. sed ut factores iustificacio
precedat. Quid enim est aliud iustificati nisi
iusti facti. ab illo scilicet qui iustificat im
pium. ut ex impio fiat iustus. Si enim ita
loqueremur ut diceremus homines liberabuntur
hoc vtique intelligeretur eis qui homines iam es
sent accedere liberacionem. Si autem diceremus
homines creabuntur. non vtique intelligeretur
eos creari qui erant. sed ipsa creacione homi
nes fieri. Ita si dictum esset. factores legis
honorabuntur. recte non acciperemus nisi honorem
illis qui iam essent factores legis accedere.
Cum vero dicitur factores legis iustifi
cabuntur. quid aliud dictum est quam iusti fient.
Factores enim legis vtique iusti sunt. ac per
hoc tantundem est ac si diceret. factores legis
creabuntur. non qui erant. sed qui sint ut sic
intelligerent eciam iudei legis auditores
indigere se gracia iustificatoris. ut pos

sit esse factores. Aut certe ita dictum est
iustificabuntur. ac si diceretur. iusti habe
buntur. iusti deputabuntur. Sic dictum est
de quodam. Ille autem volens iustificare se. i.
ut iustus haberetur et deputaretur. Unde a
liter dicimus. deus sanctificat sanctos suos. aliter
sanctificetur nomen tuum. Illud ideo: quia ipse
illos facit sanctos esse qui non erant sancti.
hoc autem ideo: ut quod semper apud se sanctum
est. sanctum et apud homines habeatur. i. sancte
timeatur. Si ergo gentes commemorans na
turaliter que legis sunt facientes. et scriptum habentes
opus legis in cordibus. illos intelligi
voluit qui credunt in christum. quia non sicut iu
dei premissa sibi lege veniunt ad fidem.
non est cur eos conemur discernere ab his
quibus dominus per prophetam promittens testamentum
novum dixit leges suas se scripturum
in cordibus eorum. quia et ipsi per insercionem quam
oleastro prestari dicit. ad eandem oleam
hoc est ad eundem dei populum pertinent. Po
tiusque concordat prophetico et hoc apostoli
cum testimonium. ut hoc sit pertinere ad tes
tamentum novum legem dei non habere in ta
bulis. sed in cordibus scriptam. hoc est inti
mo affectu iusticiam legis amplecti. ubi
fides per dilectionem operatur. Quia ex fide iusti
ficat gentes deus. Quod scriptura previdens pre
nunciavit abrahe. dicens. In semine tuo bene
dicentur omnes gentes. ut per hanc promissionis
gratiam olive insereretur oleaster. et fierent
fideles gentes filii abrahe in semine abra
he. quod est christus sectantes eius fidem. qui non
accepta in tabulis lege. nondumque habens
ipsam circumcisionem credidit deo et depu
tatum est ei ad iusticiam. Ac sic dictum est
hoc quod de eiusmodi gentibus dixit apostolus
quod opus legis habeant scriptum in cordi
bus suis. quale illud est ad corinthios. non
in tabulis lapideis. sed in tabulis cor
dis carnalibus. Ita enim fiunt de domo
israel. cum preputium eorum in circumcisione
deputatur. eo quod iusticiam legis non pre
cisione carnis ostendunt. sed cordis ca
ritate custodiunt. Quoniam si preputium
iusticias legis custodiat? nonne
preputium eius in circumcisione depu
tabitur. Et propterea in domo veri israel
in quo dolus non est participes sunt novi
testamenti. quia dat deus leges in mente eorum
et in cordibus eorum scriptas digito suo
spiritu sancto. quo ibi diffunditur caritas
que legis est plenitudo. Nec moveat
quod naturaliter dixit eos que legis sunt fac
~~cuit~~ non spiritu dei. non fide non gratia.
Hoc enim agit spiritus gratie ut ymaginem dei
in qua naturaliter facti sumus instauret in
nobis. Vicium quippe contra naturam est. quod
utique sanat gratia. propter quam deo dicitur:
Miserere mei. sana animam meam quia
peccavi tibi. Proinde naturaliter que legis sunt
faciunt homines. Nam qui hoc non faciunt:
viciose faciunt. Quo vicio lex dei est
deleta de cordibus. Ac per hoc vici
o sanato cum illic scribitur. fiunt que le
ges sunt naturaliter. non quod per naturam nega
ta sit gratia. sed potius per gratiam repa
rata natura. Per unum quippe hominem peccatum
intravit in mundum. et per peccatum mors:
et ita in omnes homines pertransiit in quo

omnes peccaverunt. Et ideo quia non est dis-
tinctio egent gloria dei: iustificati gra-
tis per gratiam ipsius. Qua gratia in interiore
homine renovato iustitia scribitur quam
culpa deleverat. Et hec misericordia super
genus humanum per ihesum christum dominum nostrum.
Unus enim deus. unus et mediator dei et
hominum homo christus ihesus. Si autem hi qui naturaliter
que legis sunt faciunt. nondum sunt habendi
in numero eorum quos christi iustificat gratia:
sed eorum potius quorum etiam impiorum nec deum
verum iuste colentium veraciter. quedam tamen
facta vel legimus vel novimus vel au-
dimus que secundum iustitie regulam non so-
lum vituperare non possumus. verum etiam
merito recteque laudamus. Quamquam si dis-
cutiantur quo fine fiant vix inveniuntur
que iustitie debitam laudem defensionemve
mereantur. Verumtamen quia non usque
adeo in anima humana ymago dei terre-
norum affectuum labe detrita est. ut
nulla in ea velut lineamenta extrema
remanserint. unde merito dici possit e-
tiam in ipsa impietate vite sue facere
aliqua legis. vel sapere. si hoc est quod
dictum est. quia gentes que legem non habent. hoc
est legem dei. naturaliter que legis sunt faciunt.
Et quia huiusmodi homines ipsi sibi sunt lex et
scriptum opus legis habent in cordibus
suis. id est non omnino deletum est quod ibi
per ymaginem dei cum crearentur impressum est:
etiam sic illa differentia non perturbabitur
qua distat a veteri testamento novum. eo quod per
novum scribitur lex dei in corde fidelium
que per vetus in tabulis scripta est. Hoc illic

scribitur per renovationem. quod omnino deletum est per
vetustatem. Nam sicut ipsa ymago dei re-
novabitur in mente credentium per testamentum no-
vum. quam non penitus impietas deleverat: nam aboleverat
remanserat utique id quod anima hominis nisi ratio-
nalis esse non potest: ita et ibi lex dei
non ex omni parte deleta per iniustitiam profecto
scribitur renovata per gratiam. Nec istam
scriptionem que iustificatio est poterat efficere in
iudeis lex in tabulis scripta: sed solam pre-
varicationem. Nam et ipsi homines erant. et
vis nature inerat eis: qua legitimum aliquid
anima rationalis et sentit et facit. Sed pietas
que in aliam vitam transfert beatam et eternam.
legem habet immaculatam convertentem animas ut
ex illo lumine renoventur: fiatque in eis.
Signatum est super nos lumen vultus tui domine.
Unde aversi abolescere meruerunt. innovari
autem nisi gratia christiana. hoc est nisi mediatoris inter-
cessione non possunt. Unus enim deus et unus me-
diator dei et hominum homo christus ihesus. qui dedit
semetipsum pro nobis omnibus. A cuius gratia si alieni
sunt illi de quibus agimus. qui secundum illum modum de
quo supra satis diximus naturaliter que legis
sunt faciunt: quid eis proderunt excusantes
cogitationes in die qua iudicabit deus occul-
ta hominum. nisi forte ut mitius puniantur.
Sicut enim non impediunt ad vitam eternam iustum
quedam peccata venialia. sine quibus hec vita
non ducitur: sic ad salutem eternam nichil prosunt
impio aliqua bona opera. sine quibus difficil-
lime vita cuiuslibet pessimi hominis invenitur.
Verumtamen sicut in regno dei velut stella a stel-
la in gloria differunt sancti: sic et in dampnatio-
ne pene eterne tolerabilius erit Sodome

quam civitati alteri. Et erunt quidam duplo am
plius quibusdam gehenne filiis. Ita nec illud
in iudicio vacabit, quod in illa impietate
damnabili magis alius alio minusve
peccaverit. Quid ergo hinc apostolus efficere vo
luit, qui iactantiam cohibens iudeorum ait:
Non enim auditores legis iusti sunt a
pud deum, sed factores legis iustificabuntur,
continuo subiciens de his qui legem non haben
tes naturaliter que legis sunt faciunt, si non illi
sunt intelligendi qui pertinent ad gratiam medi
atoris, sed illi potius qui cum deum verum ve
ra pietate non colant, habent tamen bona opera
in vita impia? An forte hoc ipse proban
dum credidit, quod supra dixerat: Quia non est
personarum acceptio apud deum. Et quod postea
dixit, quia non iudeorum est deus tantum, sed et ge
ntium. Quod quantulacumque legis opera naturaliter
insita non invenirentur in eis qui legem non
acceperunt nisi ex reliquiis imaginis dei, quam
non contempnit cum in eum credit apud quem
non est personarum acceptio. Sed quolibet horum
accipiatur, constat gratiam dei promissam esse tes
tamento novo etiam per prophetam, eandemque
gratiam id eo diffinitam ut scribantur leges dei
in cordibus hominum, perveniantque ad agni
cionem dei ubi non docebit unusquisque ci
vem suum et fratrem suum dicens: Cognosce deum, quia omnes
eum cognoscent a minore usque ad
maiorem eorum. Hoc donum spiritus sancti est quo
diffunditur caritas in cordibus nostris. Caritas
non qualibet, sed caritas dei de corde puro
et conscientia bona et fide non ficta. Ex qua iustus
in hac peregrinatione vivens ad speciem
perducitur post speculum et enigma, et quicquid

erit ex parte, ut facie ad faciem cogno
scat, sicut et cognitus est. Unam enim petiit
a domino hanc requirit ut inhabitet in do
mo domini per omnes dies vite sue ad hoc
ut contempletur delectationem domini. Nemo
itaque glorietur ex eo quod videtur habere tamquam
non acceperit. Aut ideo putet se acce
pisse quia littera extrinsecus vel legeretur
apparuit vel audiretur insonuit.
Nam si per legem iusticia, ergo Christus gratis mor
tuus est. Porro autem si non gratis mor
tuus est, ascendit in altum, captivam du
xit captivitatem, et dedit dona hominibus.
Inde habet quicumque habet. Quisquis autem inde
se negat habere, aut non habet, aut id quod
habet auferetur ab eo. Unus enim deus qui
iustificat circumcisionem ex fide et preputi
um per fidem. Quod non ad aliquam diffe
rentiam dictum est, tamquam aliud sit ex fide et
aliud per fidem, sed ad varietatem lo
cutionis. Alio quippe loco cum de gen
tibus diceret, hoc est de preputio, previ
dens inquit scriptura quia ex fide iusti
ficat gentes deus. Itemque cum de circum
cisione loqueretur unde erat, nos inquit
natura iudei et non ex gentibus pecca
tores, scientes quia non iustificatur homo ex
operibus legis nisi per fidem Ihesu Christi, et nos
in Christum Ihesum credidimus. Ecce preputium dixit
iustificari ex fide, et circumcisionem per fi
dem, si tamen circumcisio iusticiam dei te
neat. Sic enim gentes que non sectabantur
iusticiam apprehenderunt iusticiam, que ex
fide est, impetrando eam ex deo non ex
semetipsis presumendo. Israel vero perse

quēs lege iustie. ī lege nō puenit.
Qre. Qa nō ex fide. s; qsi ex opibz
id ē tāq eā p semetipsos opantes nō
ī se credētes opari deū. Ds em ē
q opat ī nob ꝛ velle ꝛ opari p
bonā volūtate. Et p hoc offēderūt
ī lapidē offensiōis. Nā qd dixit
qr nō ex fide. s; tāq ex opibz ap
tissīe exposuit. d. Ignorātes dei
iusticiā ꝛ suā volētes ꝯstituē ius
ticie dei nō st̄ subiecti. Fis em le
gis xᵒ ad iustiā oī credēti. Et ad
hoc dubitam q st̄ opa legis qbz
hō nō iustificat. si ea tāq sua cre
didit sine adiutorio ꝛ dono dei.
qd ē ex fide x̄ ihū. ꝛ circūcisione
cetāq talia suspicam. qr etiā de
his sacramētis alijs locis talia qdā
legūt. Sz hic utiq nō circūcisioz
tāq suā iusticiā volebāt ꝯstituē.
qr ꝛ ipsā ds papiēdo ꝯstituit. h̄
de illis opibz hoc ītelligi pt de qbz
dns eis dicit. Reicitis mādatū
dei: ut tradiciōes vrās statuatis.
Qā psequēs īqt lege iustie in le
gē nō puenit isrl. nō dicit psequēs
tradiciones suas. ꝑ ꝯsectās. Hec
g sola distācia ē. qr ipm nō cō
cupisces. ꝛ cetā mādata eius scā
ꝛ bō sibi tribuebāt q ut hō possit
facē ds opat ī hoīe p fide ihū
x̄ q fis est ad iustiā oī credēti. ꝑ
cui p spm̄ īcorpatu. fcus ꝗ mebz
eius. pt q sq; illo icremētū ītīsecus
dāte opari iusticiā. De q opibz
etiā ipe dixit. qr sī me nō potestis fa
cē. Ideo q̄ppe ꝓponit iustia legis. qd
q fecit eā viuet ī illa. ut cū qs ī īfir
mitate suā ꝯgnouit. nō p suas vi
res nz p litām ipīus legis qd fit nō pt
s; p fide ꝯciliās iustificatorē pueniat
et faciat ꝛ viuat ī ea. Opus eī qd fe
cerit viuet ī eo nō fit n̄ iustificato.
Iustificaº aūt ex fide ipetrat. de qua
dcm̄ ē. Ne dixis ī corde tuo. qs ascē
dit ī celū. hoc ē xpm̄ deducē. aᵘ qs
descēdit ī abyssū. hoc ē xpz a mortu
is reducē. Sz qd dt. ꝓpe te ē ūbū in
ore tuo ꝛ ī corde tuo. hoc ē inqt ūbū
fidei qd pdicam. qr si ꝯfitearis ī ore
tuo qr dns ē ihs. ꝛ credidis ī corde
tuo qr ds illū suscitauit a mortuis
saluus eris. In tm̄ iustus: ī qntū saluꝰ.
P hac eī credimꝰ fide: qr et nos ds a
mortuis excitet. Interī spū ī nouita
te eius grē tēpant ꝛ pie ꝛ iuste viuaꝰ
ī hoc sclō. Pꝰ et carne nrāz ad imor
talitatē resurrecturā. qd eī meritū spūs
q eā in resurrectioz sibi ꝯgruā. hoc est
iustificacoz pcedit. Cōsepulti eī su
mꝰ xpō p baptismū ī morte. ut qm
admodū xps resurrexit a mortuis per
glāz pris: ita ꝛ nos ī nouitate vite ā
bulemꝰ. Fide r̄ ihū x̄ī ipetramꝰ sa
lutē. et qntū nob īchoat ī re. ꝛ qd
pficiēda expectat in spe. Ois eī qui
cūq īuocauit nōn dm̄ saluꝰ erit.
Qm̄ mlta magnitudo ait psalmista
dulcedinis tue dne: quā abscōdisti ti
mētibz te. Ex lege timemꝰ deū: ex

fide spam9 ī deū : ꝟ timētibꝫ penā
abscōdꝫ grā. Ubi quo tiore aīā labo
rās. qñ ꝯcupiaꝫ malā nō vicit. nec
tiōr ille q̄i custos seuerꝫ abcessit ꝑ fi
de ꝯfugiat ad mīaꝫ dei. ut det qđ iu
bet. atqꝫ īspirāte grē suauitate ꝑ spm̄
scm̄ faiat plꝫ delctare qđ ꝑcepit. qđ
delctat qđ īpedit. Ita mlta magtudo
dlcedis e9. hoc ē lex fidei caritas ei9
ꝯscripta ī cordibꝫ atqꝫ diffusa. ꝑficiat pre
sētibꝫ ī eā. ut aīā sanata nō timore
pene. ꝟ aōre iustic opetur bonū. liberꝫ
ḡ arbitriū euacuam9 ꝑ grāꝫ. Absit.
Sꝫ mg' liberꝫ arbitriū statuim9. Sic eī
lex ꝑ fidē. sic liberꝫ arm ꝑ grāꝫ nō e
uacuatr. ꝟ statuit. Neqꝫ eī lex īplet
sī libō ar°. ꝟ ꝑ legē cognitio pcī. ꝑ fi
dē īpetracio grē cōn pcm̄. ꝑ graciā
sanacio aīe a vicio pcī. ꝑ aīe sani
tate libtas arbitrij. ꝑ liberꝫ arbitriū
iustic dilcio. ꝑ iusticie dilcioꝫ legis
opacio. Ac ꝑ hoc sic lex nō euacuatr
ꝟ statuit ꝑ fidē. qꝛ fides īpetrat grāꝫ
q̄ lex īpleatr: ita liberꝫ arm nō euacu
atr ꝑ grāꝫ. ꝟ ꝯstituit. qꝛ grā sanat vo
lūtatē qua iusticia libē diligat. Viā
hec q̄ vel cathenatī conexui hn̄t vo
ces suas ī scripturis scīs. Lex dicit. Nō con
cupisces. Fides dicit. Sana aīāꝫ meā
qm̄ pccaui tibi. Grā dicit. Ecce sanus fcs es
iā noli peccare. ne qđ deti9 tibi ꝯtingat.
Sanitas dicit. Dne ds ms clamaui ad te
et sanasti me. Liberꝫ arbitriū dicit. Volū
tarie sacrificabo tibi. Dilcio iustic dicit. Nar
rauerūt m̄ īiusti delctaciōes. ꝟ nō sic

lege tua dne. Utqꝫ g° miseri hoies
d' de libō ar° audēt supbire an qm̄
liberāntr. d' de suis vibꝫ si iā libati
sīt. Nec attēdūt ī ipō noīe liberi
arbitrij vtiqꝫ libtatē sonare. Ubi
āt sps dnī: ibi libtas. Si ī sīt sui
pcī. qđ se de libō ar° iactat. A
q° em̄ qs deuict9 ē: huic ꝛ seru9
addict9 ē. Si āt libati sīt. qđ se
iactāt vel de ope ꝑpō. ꝛ gliant q̄i
nō acceperint. An ita sīt libi. ut
nec illū velīt hre dnm̄ q' eis dicit.
Sīn me nl potestis face. ꝛ si vos
filī9 libauit. tc vē libi erītis. Que
ret ās vtrꝫ fides ī qua salutis ul
ad salutē ꝯnexiōis h9 quā ꝯmēo
raui ee vidi exordiū ī nīā ꝯsti
tuta sit ꝑtate. Qđ facile videbi9
si ꝑius qđ sit ꝑtās aliq̄nto dilige
ncius pspexim9. Cū eī duo quedā
sīt velle et posse. vn̄ nec q' vult
ꝯti° pt. qꝛ sic volu9 aliqñ qđ nō
possu9. sic possu9 aliqñ qđ nolu9
satis elucet. ipīs eē vōbulis re
sonat qꝫ ab eo qđ ē velle volū
tas. ab eo āt qđ ē posse. ꝑtās
nomē accepit. Quapꝑ sicut q'
vult. hʒ volūtatē: ita ꝑtatē q'
pt. Sꝫ ut ꝑtate qđ fiat. si quid
fecit īuit9. q̄ q̄m si subtili9 ad
tētam9 et qđ q̄s facis īuit9 face
cogitr: si facit volūtate facit. Sꝫ
qꝛ ad mallet. iđđ īuit9. hoc ē
nolēs face dꝫ. Malū quippe ali
qđ face ꝯpellitr. qđ nolēs sevi

tate illa se removente facit quod cogitur. Nam si tanta voluntas sit ut malit hoc non facere quam illud non pati, cogenti procul dubio resistit et non facit. Ac per hoc si facit non quidem plena et libera voluntate: sed tamen non facit nisi voluntate. Quam voluntatem quia effectus consequitur non possumus dicere potestatem defuisse facienti. Si enim cogenti cedens vellet facere et non posset, ei voluntatem licet affuisse extortam sed potestatem defuisse diceremus. Cum vero ideo non faciebat quia nolebat erat utique potestas. Sed voluntas deerat quamdiu cogenti reluctando non fecit. Hinc est quod etiam illi qui cogunt vel qui suadent solent dicere. Quod habes in potestate quare non facis ut hoc malo careas. Et qui omnino facere non possunt quod ideo coguntur ut faciant quia posse creduntur, solent excusando respondere et dicere. Facerem si esset in potestate. Quid ergo quaerimus. quandoquidem hanc dicimus potestatem ubi voluntati adiacet facultas faciendi. Unde hoc quisque in potestate habere dicitur quod si vult facit: si non vult non facit. Attende etiam illud quod excutiendum posuimus utrum fides in potestate sit. De hac enim fide nunc loquimur quam adhibemus cum aliquid credimus, non qua damus cum aliquid pollicemur. Nam et ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus. Non mihi habuit fidem. aliter non mihi servavit fidem. Nam illud est non credidit quod dixi: illud non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus fideles sumus deo: secundum vero illam qua fit quod promittitur etiam deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit apostolus. Fidelis deus qui non vos permittat temptari super id quod potestis. De illa utique fide quaerimus utrum in potestate sit qua credimus deo vel credimus in deum. Hinc enim scriptum est. Credidit abraham deo. et reputatum est illi ad iustitiam. Et credenti in eum qui iustificat impium deputatur fides eius ad iustitiam. Vide nunc utrum quisquam credat si voluerit: aut non credat si noluerit. Quod si absurdum est. quid est enim credere nisi consentire verum esse quod dicitur. consensio autem utique volentis est. profecto fides in potestate est. Sed sicut apostolus dicit. Non est potestas nisi a deo. quid igitur causae est cur non et de ista nobis dicatur: quid enim habes quod non accepisti. Nam et ut crederemus deus dedit. Nusquam autem legimus in sanctis scripturis. non est voluntas nisi a deo. Et recte non est scriptum: quia verum non est. Alioquin etiam peccatorum quod absit auctor est deus. si non est voluntas nisi ab illo. Quoniam mala voluntas iam sola peccatum est etiam si desit effectus. id est si non habeat potestatem. Porro si mala voluntas potestatem accipit implere quod intendit ex iudicio dei venit apud quem non est iniquitas. Punit enim etiam isto modo. Nec ideo iniuste: quia occulte. Ceterum iniquus se puniri ignorat. nisi cum manifesto supplicio senserit nolens quantum mali sit quod perpetravit volens. Hoc est quod de quibusdam apostolus ait. Tradidit illos deus in concupiscentias cordis illorum. ut faciant quae

nō ɔuenīūt. Hīc et dn̄s pilato. Nō
hēres in me ptātē n̄ data eēt t̄
desr̄. Sz cū ptās dat̄: nō vtiqȝ ncci
tās ipoīt. Vn̄ cū dd saulꝰ ocīde
di ptātē accepisst̄: maluit ptē q̄m
ferīr̄. Vn̄ itelligiꝰ malos accipe
ptātē ad dānacōz male volūtatꝭ
sue: bonos āt ad pbacōz volūta
tis sue. Cū g° fides i ptāte sit: cui
vult q̄sq; credit. et cū credit voles
credit. Deīde q̄rendū ē p̄mo reco
lendū quā fidē tāta ɔflictiōē ɔme
dat aplꝰ. Nō eī q̄dlibȝ crede bonū
ē. Nā vn̄ i° ffres nolite oī spui cre
de: ƺ pbate spūs ꝗ ex deo sīt. Sz ei i
ilaudibȝ caritatꝭ q̄d dcm̄ ē oīa cre
dit sic accipiēdū ē ut caritati cuiꝰ
piā derogemꝰ si q̄d nō audiert sta
tī credidit. q̄ dq; eadē caritas āmonet
nō facile de frē mali ād eē credēd.
Et cū trē ād dī hoc ad se magꝭ iudicā
ptīnē ne credat. Postmo ipā caritās
q̄ oīa credit. nō oī spui credit: acp
hoc credit. ƺ deo. qz nō dcm̄ ē. oībȝ
credit. Nulli itaqȝ dubiū ē eā fidē
ab aplō ɔmēdari q̄ credi deo. Sed
adhuc ād discernēdū ē. qm̄ et illi q̄
sb lege sīt. et tiōre pene iusticiā suā
facē conāt. et iō nō faciūt dei ius
ticiā. qz caritas eā nō facit. Quā nō
libet n̄ q̄d licet. nō tiōr q̄ cogit̄ in
ope hr̄e q̄d licet. cū ād heat i volū
tate. quā mallet si fiel posset licē
q̄d nō licet. Et illi g° credūt deo. Nā
si oīs nō credent nec penā legꝭ ti

tīꝭ formidaret. Sz nō hāc fidē
ɔmēdat aplꝰ. q̄ dicit. Nō eī acce
pistis spm̄ suitutis iterū i timōr:
ƺ accepistis spm̄ adopcōis filī
oꝝ i quo clamaꝰ abba pr̄. Tiōr
g° ille suilis ē. Et iō i illo q̄uis
dnō credat̄. nō tn̄ iusticia diligit̄.
ƺ dānacō timet̄. Filij veō cla
mat abba pr̄. Quaꝝ duaꝝ vo
cū vna ē ex circūcisiōe. altera ex
ꝑpucio. iudei pmū ꝗ gēci. qm̄
vnꝰ ē ds ꝗ iustificat circūcisiōn
ex fidē. et ꝑpuciū pfidē. Cū at̄
clamāt ād petūt. Et q̄d petūt
n̄ q° esuriūt et siciūt. Et hoc q̄d
ē. n̄ q̄d de illꝰ dcm̄ ē. Bti q̄ esuriūt
et siciūt iusticiā: qm̄ ipi saciabūt̄.
Huc g° trāseūt q̄ sb lege sīt: ut ex
seruis filij fiāt. Nec sic tn̄ ut ser
ui esse desistāt: ƺ ut tanq̄ filij li
bālit̄ dnō seruiāt. qz et hoc ac
cepert. Dedit eī ptātē ille vni
cꝰs. filios dei fiei credētibȝ i nō
eꝰ. eos qz admonuit petē. q̄rē.
pulsāē ut accipiāt. iueniāt et
apiāt̄ eis. addēs increpacōz et
dicēs. Si vos cū sitis mali nos
tis bona data dāe filijs vr̄is:
q̄nto magꝭ pr̄ vr̄ de cel dabit bō
petētibȝ se. Cū g° vrtꝰ pcci lex
iflāmauit aculeū mortis. ut
occasiōe accepta pcc̄m̄ p māda
tū opet̄ oēz ɔcupiaz̄: a quo pe
tēda ē ɔtinēcia n̄ ab illo q̄ no
uit bon data dare filijs vr̄is:

An forte nesciat insipiens quod nemo
possit esse continens nisi deus det. Hoc ergo
ut sciat ipsa indiget sapientia. Sur
itaque non audit patris sui spiritum di
centem per apostolum xpi. vel ipsum xpm
qui dicit in euangelio. petite et accipietis. lo
quentem suo etiam in apostolo et dicentem. Si
quis vestrum indiget sapientia postulet
a deo. qui dat omnibus affluenter et non
improperat. et dabitur illi. Postulet
autem in fide nichil hesitans. Hec est fides
ex qua iustus uiuit. Hec est fides qua
creditur in eum qui iustificat impium. Hec
est fides per quam excluditur gloriatio
sui ut abscedat qua in nobis inflamatur
sue ut emineat qua in domino gloriamur.
Hec est fides qua impetratur largitas
spiritus. de quo dicitur. Nos enim spiritu ex fi
de spem iustitie expectamus. Ubi quidem
queri adhuc potest utrum spem iustitie dixit
quam sperat iustitia. an quo sperat
ipsa iustitia. Quoniam iustus ex fide uiuens
sperat utique uitam eternam. Itemque fides
esuriens sitiensque iustitiam renouatione
de die in diem interioris hominis proficit in
ea et sperat in ea saciari in uita eter
na. ubi fiet quod in psalmo de deo dicitur.
Qui saciat in bonis desiderium tuum.
Hec est fides qua salui fiunt quibus dicitur.
Gratia salui facti estis per fidem: et hoc non
ex vobis. sed dei donum est. non ex operi
bus. ne forte quis extollatur. Ipsius enim
sumus figmentum. creati in xpo ihu
in operibus bonis que preparauit deus ut in il
lis ambulemus. Postremo hec est fi

des que per dilectionem operatur. non per timorem: non
formidando penam. sed amando iustitiam.
Unde ergo ista dilectio. id est caritas per quam fi
des operatur: nisi unde illam fides ipsa im
petrauit. Neque enim in nobis esset quantacumque
sit in nobis nisi diffunderetur in cordibus nostris.
per spiritum sanctum qui datus est nobis. Caritas
quippe dei dicta est diffundi in cordibus nostris
non qua ipse nos diligit. sed qua nos
facit dilectores suos. sicut iustitia dei
qua iusti eius munere efficimur. et domini salus
qua nos saluos facit. et fides ihu xpi
qua nos fideles facit. Hec est iustitia dei
qua non solum docet per legis preceptum
verum etiam donat per spiritus donum. Sed consequens
est paululum querere utrum voluntas
illa qua credimus etiam dei ipsa donum sit.
an ex illo naturaliter insito adhibeatur ar
bitrio. Si enim dixerimus eam non esse donum
dei metuendum est ne existimemus inue
nisse nos aliquid quod apostolo increpanti et di
centi. quid enim habes quod non accepisti. si autem
et accepisti. quid gloriaris quasi non acceperis.
respondere possimus. Ecce habemus voluntatem
quam non accepimus: ecce ubi gloriamur quod
non accepimus. Si autem dixerimus etiam huius
voluntatem non esse nisi donum dei. metuen
dum est rursus ne infideles atque impii non
inmerito se velut iuste excusare uide
antur. ideo non credidisse quod dare illis
deus istam noluit voluntatem. Nam illud
quod dictum est. deus enim est qui operatur in nobis
et velle et operari pro bona voluntate.
iam gratie est quod fides impetrat ut possit
esse hominis opera bona que operatur fides per dilectionem

que diffunditur in corde per spiritum sanctum qui datus
est nobis. Sed credimus ut impetremus hanc
gratiam: et utique voluntate credimus. De hac
queritur unde sit. Si enim natura quare non omnibus cum
sit idem deus omnium creator. Si dono dei:
etiam hoc quare non omnibus. cum omnes homines velit
salvos fieri et in agnitionem veritatis venire.
Prius igitur id dicamus et videamus utrum huic
satisfaciat questioni quod liberum arbitrium
naturaliter attributum a creatore anime rationali
illa media vis est. que vel intendi ad
fidem vel inclinari ad infidelitatem potest.
Et ideo nec istam voluntatem qua credit deo
dici potest homo habere quam non acceperit.
quandoquidem vocante deo surgit de libero arbitrio
quod naturaliter cum crearetur accepit. Vult
autem deus omnes homines salvos fieri et in agnitionem
veritatis venire. non sic tamen ut eis adi
mat liberum arbitrium quo vel bene vel ma
le utentes iustissime iudicentur. Quod cum
fit infideles quidem contra dei voluntatem
faciunt. cum eius euangelio non credunt. Nec
ideo tamen eam vincunt. verum se ipsos frau
dant magno et summo bono malisque
penalibus implicant experturi in suppli
ciis potestatem eius. cuius in donis misericordiam contem
pserunt. Ita voluntas dei semper invicta est.
Vinceretur autem si non inveniret quid de conte
mptoribus faceret. aut ullo modo possent eva
dere quod de talibus ille constituit. Qui enim
dicit verbi gratia. volo ut hi omnes servi mei
operentur in vinea. et post laborem requies
centes epulentur. ita ut quisquis eorum hoc
noluerit in pistrino semper molat. Videtur
quidem quicumque contempserit contra voluntatem domini
sui facere. Sed tunc eam vincet. si et pis
trinum contempnens effugerit. Quod nullo
modo fieri potest sub dei voluntate. Unde
scriptum est. Semel locutus est deus. hoc est incom
mutabiliter: quamquam et de unico verbo
possit intelligi. Deinde subiungens
quod incommutabiliter sit locutus. Duo
hec inquit audivi. quoniam potestas dei
est et tibi domine misericordia qui reddis unicui
que secundum opera sua. Ille igitur reus erit
ad damnationem sub potestate eius qui contempserit
ad credendum misericordiam eius. Quisquis autem credi
derit ei et se a peccatis omnibus absolvendum
et ab omnibus viciis sanandum et calore
ac lumine eius accendendum illuminandum
que non contempserit habebit ex eius gratia
bona opera. ex quibus etiam secundum corpus a
mortis corruptione redimatur. coro
netur. bonis que satietur. non temporalibus sed
eternis super quam petimus aut intelligimus.
Hunc ordinem tenuit psalmus ubi
dicitur. Benedic anima mea dominum et noli
oblivisci omnes retributiones eius. Qui
propicius fit omnibus iniquitatibus tuis. qui
sanat omnes languores tuos. qui redi
mit de corruptione vitam tuam. qui co
ronat te in miseratione et misericordia. Qui sati
at in bonis desiderium tuum. Et ne for
te hec tanta bona huius vetustatis hoc
est mortalitatis deformitas despe
raret. renovabitur inquit sicut aquile iu
ventus tua. tamquam diceret. Hec que au
disti ad novum hominem et ad novum per
tinent testamentum. Recole mecum eadem
ipsa paululum obsecro te et in

spice delectabilit laudē mē. h̄
ē gr̄e dei. Benedic igit aiā mea
dn̄z: ⁊ noli oblivisci oēs retributi
ones ei9. Nō attributiōes ei9 sed
retributiōes: q2 retribuit bona p
mal. Q' ꝓpici9 fit oīb; iniqta
tib; tuis: hoc agit̄ i baptisma
tis sacrō. Qui sanat oēs lāguo
res tuos: hoc agit̄ i hac vita
fidel' hoīs dū caro ꝯcupiscit ad
ūsus spm̄. ⁊ sp̄s adūsq carnē:
ut nō q̄cūq volu9 illa faciā9:
dū alia lex i mēbr̄s repugnat
legi mētis dū velle adiacz. p
ficē bonū nō. Q' lāguores pe
tustatis si pseuerāte i tēcōe
pficia9 de die i die. crescēte novi
tate sanant̄ ex fide q̄ p dilcōez
opat̄. Q' redimit de corrupti
one vitā tuā. hoc fit i vltia re
surrectione mortuor. Q' coronat
te i misācione ⁊ mīā. hoc fit
i iudi°. vbi rex iust9 sedebit i
throno i ādditur⁊ vnicuiq sc̄m
opa ei9. Q's glīabi castū se hre
cor: Aut q's glīabit mūdū se ēē
a pcc̄o? Ideo illuc necāriū fuit
ꝯmemorare misācionē dni ⁊ miaz
vbi iā exigi debita ⁊ reddi mita
sic pn̄t videl ut nll9 eēt misēdie
loc9. Coronat g° i misācione ⁊ mia.
s; eciā sic sc̄m opa. Segregabi
eā ad dexterā: cui dicet. Esurivi
⁊ dedisti mi mādūcare. Qm iudiciū
sn̄ miā erit illi: q nō fecit miaz.

Beati at misericordes: qm ip̄or misebi
dr̄. Iā vō cū sinistri ierit i ꝯbustiōez
etnā. iusti at̄ i vita etnā. qm nich̄
hec ē vita etnā ut ꝯgnoscat te vnū veꝝ
deū ⁊ que misisti ihm x̄pm. Illa cogni
cione. illa visiōe. i° ꝯtēplaciōe sāci
ebr̄i i hoīs desideriū aīe. hoc ei solū
ei adest: ult̄ nō lz qd appetat. quo
i h̄iet. qd req̄rat. Ex desiderio h9 sacie
tatis ardebat. q̄ x̄po dn̄o ait. Ostende
nob' prēz: ⁊ sft̄ nb. Cui missū ē. Qui
me videt. videt et prēz. Q'a ip̄a ē vi
ta etna. vt ꝯgnoscat vnū veꝝ deū. ⁊
que misisti ihm x̄pm. Si ille q̄ videt fi
liū videt ⁊ prēz pfecto q̄ videt prēz
⁊ filiū videt. ⁊ spm̄ scm̄ pr̄is ⁊ filij.
Ita nec arbitriū liberū tollim9 ⁊ bn̄
dicat aiā mā dn̄z. nō oblivisci oēs
retribuciōes ei9. Nec ignorās dei iusti
suā volēs ꝯstituē: s; credit i eū qui
iustificat impiū. vivēs ex fide donec
ad spē pducat̄ fidei sc; q̄ p dilcōez
opat̄. Que dilcō i fudi i cordib9
nr̄s. nec p sufficiēciā ppe volūtatis
nec p litām legis: s; p spm̄ scm̄ q dat9
ē nob'. Hec disputacō si quōm illi sol
uēde sufficiat. sufficiat. Si at videt
cavendū ēē ne q̄sp deo tribuendū pu
tet pctm̄ qd admittit p liberū arbm̄.
Si i eo qd dr̄ qd habes qd nō accepis
ti. ppterea et volūtas q̄ credi9 dono
dei tribuit̄. Q'a ex libō arbō ē qd nob
nālit ꝯcātū ē. s; et qd visoꝝ suasi
omb; agit ds qd velim9 ⁊ ut credā9
sive extrīsecus p euāgelicas exhortacōes

ubi et mandata legis aliquid agunt si ad hoc admonent hominem infirmitatis sue, ut ad gratiam iustificantem credendo confugiat: sive extrinsecus ubi nemo habeat in potestate quid ei veniat in mentem: sed consentire vel dissentire proprie voluntatis est. His ergo modis quando deus agit cum anima rationali ut ei credat. ~~credere et~~ Neque enim credere potest quodlibet libero arbitrio si nulla sit suasio vel vocatio cui credat: profecto et ipsum velle credere deus operatur in homine. et in omnibus misericordia eius prevenit nos. Consentire autem vocationi dei. vel ab ea dissentire sicut dixi proprie voluntatis est. Que res non solum non infirmat quod dictum est. quid enim habes quod non accepisti: verum etiam confirmat. Accipere quippe et habere anima non potest dona de quibus hoc audit nisi consentiendo. ac per hoc quid habeat et quid accipiat dei est: accipere autem et habere utique accipientis et habentis. Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coartet. cur illi ita suadeatur. illi autem non ita. duo sola occurrunt interim que respondere mihi placeat. O altitudo divitiarum sapientie et scientie dei: et numquid est iniquitas apud deum. Cui responsio ista displicet. querat doctiores: sed caveat ne inveniat presumptores. Concludamus ergo librum aliquando cuius tanta prolixitate utrum aliquid egerimus nescio. non apud te cuius fidem scio. sed apud animos eorum propter quos me scribere voluisti: qui non contra nostram sed ut magis loquar non dicam illius qui in suis apostolis est locutus. certe contra apostoli pauli tantam non unam sententiam. sed tam vehementem. tam intentam. vigilemque conflictionem malunt suam defendere sententiam. quam eum audire obsecrantem per miserationes dei. et dicentem. per gratiam dei que data est illi non plus sapere quam oportet sapere. sed sapere ad temperantiam unicuique sicut deus partitus est mensuram fidei. Tu autem quid mihi proposueris. et quid tam longe disputationis huius opere effecerimus adverte. Movit te certe quemadmodum dictum fuit fieri posse ut sit homo sine peccato si voluntas eius non desit ope adiuvante divina: quamvis nemo tam perfecte iustitie in hac vita fuerit vel sit vel futurus sit. Sic enim hoc ipsum in illis prioribus ad te conscriptis libris proposui. Si a me queratur utrum homo sine peccato esse possit in hac vita. confitebor posse per dei gratiam. Hoc autem ad dei donum pertinere non ambiges. nec tamen ut sit. verum etiam ut sit. id est ad facienda mandata domini convertatur. atque ita dei gratia non solum ostendat quod faciendum sit. sed iuvet etiam ut fieri possit quod ostenderit. Tibi autem absurdum visum est sine exemplo esse rem que fieri potest. Hinc exorta est huius libri questio. ac per hoc pertinebat ostendere fieri posse quamvis aliquid cuiusmodi desit exemplum. Hinc ex evangelio et ex lege quedam posuimus in sermonis huius exordio sicut de cameli transitu per foramen acus. et de duodecim milibus legionum angelorum qui potuerunt [illegible] si vellet pugnare pro Christo. et de illis gentibus quas deus dicit potuisse se

a facie ppli sui, vel exterminare: q̄
oīa facta nō sūt. Hiis addi pñt eciā
illa q̄ legūtur in lib° sapie. q° mul
ta posset noua tormenta deo exce
re in ipsos ad nutū seruiēte s' crea
tura. q̄ tñ nō exercet. Sic et de
monte illo quē fides in mare trāns
ferret: qd̄ tñ nusq̄ factū ul' legim⁹
uel audiuim⁹. Quisq̄s ei hor a q̄
deo dixit ee īpossibile: vides q̄m
desipiat. Quomq̄ aduersus fidē scrip
ture eius loquitur. Multa pñt occurre
ul' legenti vel cogitanti q̄ possibilia
deo negare nō possum⁹: q̄quis eorum
desit exemplum. Sz quia dici p̄t illa opa
esse diuina. iuste aūt viuere ad nra
opa ptinere: suscepi ondere et hor
opus esse diuinū. Et hoc egi libro
isto loquaciꝰ q° sat esset. Sz contra
inimicos grē dei eciā parū m̄ dix
isse videor. Nichil eq̄ me tā mul
tū dicere delectat q° ubi m̄ ex scriptura
eius plimū suffragatur. et id agitur
ut q̄ gloriatur in dn̄o glorietur. et in oibus
gr̄as agamus dn̄o deo nr̄o. sursū
cor h̄ntes. vñ a pre luminū oē da
tū optimū et oē donū pfectū ē. Nā
si ppterea nō ē opus dei q° p nos
agitur. vel q° illo donante nos agim⁹:
nec id ē opus dei ut mons trāsfe
ratur in mare. Q̄ra fide hoīm fieri
posse dn̄s dixit: et hoc ipsorum opi
attribuit dicens. Si habueritis in
vobis fidē tanq̄ granū synapis di
ceretis huic monti. tolle et mitte

in mare. et fiet: et nichil īpossibile erit vobis.
Certe vobis dixit. et nō m̄ a patre. Et tñ
hoc nullo modo fit hō n̄ illo donante et
operante. Ecce quemadmodū sine exemplo est in
hoībz pfecta iusticia: et tñ īpossibilis nō
ē. Fieret eñ si tanta voluntas adhiberet:
quanta sufficit tante rei. Esset aūt tanta
si et nichil eorū q̄ ptinet ad iusticiā nos
lateret; et ea sic delectaret aīm. ut
quicquid aliud voluptatis doloris ve īpe
dit delectatio illa superaret. Qd̄ ut nō
sit: nō ad īpossibilitatem. sz ad iudiciū
dei ptinet. Quis eñ nesciat nō esse in
hoīs ptate ut sciat: nec esse consequens
ut qd̄ appetendū cognitū fuerit appe
tatur. nisi tm̄ delectet q̄ntū delectandū ē.
Hoc aūt sanitatis ē aīe. Sz fortasse
q̄spiam putauit nichil nobis deesse ad cog
nicionem iusticie: qd̄ dn̄s vbū consumans et
breuians sup terrā dixit in duobz preceptis
totā legē et phetas esse pendere. nec eā ta
cuit. sz vbis aptissimis pmisit. Diliges
inquit dn̄m deū tuū ex toto corde tuo et
ex tota aīa tua et ex tota mente tua. et di
liges proximū tuū tanq̄ teipm̄. Qd̄ verius
his īpletis īpleri oēm iusticiam. Verū tñ
q̄ hoc attendit eciā illud attendat q° in mul
tis offendim⁹ oēs dū putam⁹ deo quē
diligim⁹ placere ul' nō displicere qd̄ faci
mus: et postea p scripturā eius sive certa et pspi
cua rōe commoniti cū didicerim⁹ qd̄
ei nō placeat penitendo precamur ut ig
noscat. Plena huāna vita ē documen
tis talibz. Vñ aūt minus nouim⁹ qd̄
ei placeat. nisi q° et ipe minus notus ē nobis.

Videmus enim nunc per speculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem. Quis vero existimare audeat cum et ventum fuerit quod ait ut cognoscam sicut et cognitus sum. tantam dilectionem fore contemplatoribus eius. quanta fidelibus nunc est vel nullo modo illi tamquam primo comparandam. Porro si quanto maior notitia tanto maior erit dilectio: profecto nunc quantum deest dilectioni. tantum perficiende iustitie deesse credendum est. Sciri enim vel credi aliquid. et tamen non diligi potest: diligi autem quod nec scitur nec credi potest. At si credendo ad tantam dilectionem sancti pervenire potuerunt. qua certe maiorem in hac vita esse non posse dominus ipse testatus est. ut animam suam pro fide vel pro fratribus ponerent. cum ab hac peregrinatione in qua per fidem nunc ambulatur perventum erit ad speciem quam nondum visam speramus et per patientiam expectamus. procul dubio et ipsa dilectio non solum super quam hic habemus. sed longe super quam petimus et intelligimus erit. Nec ideo tamen plus esse potest quam ex toto corde et tota anima. ex tota mente. Neque enim restat in nobis aliquid quod addi possit ad totum: quia si restabit aliquid. illud non erit totum. Proinde hoc primum preceptum iustitie quo iubemur diligere dominum ex toto corde et ex tota mente. cui est de proximo diligendo alterum consequens. in illa vita implebimus ubi videbimus facie ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiam nunc preceptum est ut admoneamur quid fide exposcere. quo spem premittere. et obliviscendo que retro sunt in que anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc quantum mihi videtur in ea que perficienda iustitia multum in hac vita ille profecit. qui quam longe sit a perfectione iustitie perficiendo cognovit. Sed si dici potest quedam iustitia minor huic vite competens qua iustus ex fide vivit quamvis peregrinus a domino. et ideo per fidem ambulans nondum per speciem: non absurde dicitur etiam ad istam pertinere ne peccet. Neque enim si esse nondum potest tanta dilectio dei. quanta illi cognitioni plene perfecteque debetur. iam culpe deputandum est. Aliud est enim totam nondum exequi caritatem: aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo quamvis longe minus amet deum quam eum potest amare conspectum. nihil tamen appetere illicitum. sicut etiam in his que adiacent sensibus corporis potest oculus nullis tenebris delectari. quamvis non possit in fulgentissima luce defigi. Verum etiam iam talem constituamus animam rationalem in hoc corruptibili corpore. que etsi nondum illa supereminentissima perfectione caritatis dei omnes motus terrene libidinis absorbuit atque consumpsit. attamen in ista minore iustitia ad illicitum aliquid operandum eidem libidini nulla inclinatione consentiat. ut ad illam vitam iam immortalem pertineat. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo. ex tota anima tua. et ex tota mente tua. Ad hanc autem non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis eius.

Ad illã. nõ concupisces. ad istã pa concupias tuas nõ eas. Ad illã. michil aplius qrẽ qȝ ī ea p fidione pfisse. Qd istã. hoc qd a it ī ope lege ą illius pfrioz p mercede spare. ut p illã iusti sine fide uiuati spe. quã ī ista desi daut. p hac at iusti uiuat ex fide. ī qua illã cto fine desidat. Hiis ostitutus petm erit ex fide uiuētis aliqñ aliqu delectaciõi osentiẽ illicite. nõ tñ ī illis horrēdis facinoribȝ ą flagiciis ppetrandis: uez eť leuioribȝ. ut uel aure aliqu voci que audienda nõ eet accomodaẽ. uł ī ipso corde ad cogitet. ut mallet licitũ qd male delcet. et p preptũ sit illicitũ. Etiã ista qppe osēcio ē ad petm. q utiqȝ foret nĩ pena terrẽt. Tales iusti ex fide uiuētes nõ ka opa hnt dicẽ. ditte nob debita mã sicut et nos dittis debitoribȝ nris. falsūqȝ ee ouicũt qd sc̃ptũ ē nõ iustificabr ī ospcũ tuo ois uiuēs. Et id. Et m si dixerim qȝ petm nõ hem9 nos ipsos seducim9 ą vitas ī nob nõ ē. Et illd. qȝa nõ ē hõ q̃ nõ peccet. Et illud. qȝa nõ ē iusti ī tra: q fac bonũ. et nõ pccabit. Vtrūqȝ eñ hoc testiõniũ nõ de ptito dicat. i. peccauit. s de futo. peccabit. Et si qua alia ī hac sĩria sta sc̃ptã ocmeozat. Sz qm̃ hec falsa ee nõ pñt. illud ee osequẽs video ut qlibet uł q talibȝ ī hac vita potuerim9 defin re iusticiã. nllus ī ea sit hom qui nullũ heat oio petm. olr̃ qȝ hom sit nccrũ dare ut det illi. dimitte ut dittat illi. et si qd ht iusticie nõ de suo sibi eẽ psume. s de grã iustificatis dei. et adhuc tñ ab illo esurie et sitie iusticiã q est panis viu9 ą apd que ē fos vite. q sic opat iustificatoȝ ī scõs suis ī h9 vite teptacioẽ laborãtibȝ. ut tñ sit qd petẽtibȝ largit adiciat. et ofitẽtibȝ clemẽt ignoscat. Sz inueniãt isti si pñt aliqȝ sb oné corruptiois h9 viuēte. cui iã nõ heat ds qd ignoscat. ñ tñ eũ fateant nõ doctria legis datũ. s et ī fuso spũ grẽ ut talis eet adiutũ. nõ hindi peti crimẽ. s ipiig ī pietatis īcurrẽt. Pane quãqȝ talẽ si testioĩa diuĩa illac opetent accipi at ꝑsq ī ueire nõ pñt. nllo tamẽ mõ dicēdũ deo deesse possibilitatẽ q volũtas sic adiuuet huana. ut nõ solũ iusticia ista q ex fide ē oĩ ex parte mõ pficiat in hoie. vez etiã illa sm quã pea ī eternũ in ipã ei9 ōteplacione viuēdũ est. qñquidẽ si nc velit ī quoqȝ etiã hoc corruptibile induẽ ī corruptioz. atqȝ int hoies mortuos eũ iubẽ viuẽ inimine mortuz. ut tota peiti ve

vetustate consumpta nulla lex in membris
eius repugnet et legi mentis. deumque
ubique presentem ita cognoscat sicut sancti
postea cognituri sunt. quis demens
audeat affirmare non posse. Sed
quare non fiat querunt homines: nec qui
querunt attendunt se esse homines. Scio
quod sicut impossibilitas. ita et iniquitas
non est apud deum. Et scio quod superbis
resistit: humilibus autem dat gratiam. Et
scio quod illi cui ne extolleretur datus
est stimulus carnis angelus sathane
qui eum colaphisaret. semel et iterum
et tercio deprecanti dictum est. Sufficit
tibi gratia mea. Nam virtus in infirmita
te perficitur. Aliquid ergo est in abdito et
profundo iudiciorum dei. ut etiam ius
torum omne os obstruatur in laude sua.
et non aperiatur nisi in laude eius. Hoc
autem aliquis quis possit scrutari. quis in
vestigare. quis nosse. Tam sunt inscru
tabilia iudicia eius et investigabiles
vie eius. Quis enim cognovit sensum domini
aut quis consiliarius eius fuit. aut quis
prior dedit ei et retribuetur ei.
Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt
omnia: ipsi gloria in secula seculorum. Amen.

Explicit liber beati augustini episcopi
de spiritu et littera per manus fratris hen
rici de wydeborch supprioris.
Anno domini m ccc lxxviii in cras
tino sancti lamberti episcopi et martyris

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
DÜSSELDORF